

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Γιαννη Σφακιανάκη: Πόλεμος (ἄρθρο)
Ρήγα Γκέλφη: Πόσες φορές στήν ψυχὴ μουσικά (ποίημα)
Στεφάνου Δάφνη: Σιδηροδρομίτες (διηγήμα)
Κούλη 'Αλέπη: 'Αγάπη (ποίημα)
Χρήστου 'Αεβάντα: 'Αμπρι (διηγήμα)
'Αντρέ Ντοτέλ: 'Αρχαία στροφή (μετ. Μελισσάνθης)
Κ. Σφαέλλου: 'Ο χαρακτήρας τοῦ Ρασίν (μελέτη)
Γ. Κοτζιούλα: 'Ο Κρυστάλλης στήν αἰωνιότητα (χρονογράφημα)
Πέτρου Γρανίτη: Τὸ ἀπίθανο στήν τέχνη (ἄρθρο)
Ρήγα Γκέλφη: Τὰ «πρελούτια» τοῦ Θ. Βιλιέρη (βιβλιοκρισία)
Ι. Καίμη: Καλλιτεχνικές ἐκθέσεις (Σημείωμα)

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

- Γ. Πράτσια: Βερνέιυ καὶ Μπέρρ, Τὸ τραῖνο τῆς Βενετίας—Αἱ μελοδραμα-
τικαὶ παραστάσεις τοῦ «Παλλάς»—'Ο Ζάκ Κοπὼ στήν 'Αθήνα.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

- Σοφίας Μαυροειδῆ—Παπαδάκη: Κλ. Παράσχου, Κύκλοι—Γ. Σαραντάρη, Στους
φίλους μιὰς ἄλλης χαρᾶς,—'Οδ. 'Ελύτη,
Προσανατολισμοὶ—Μηνᾶ Δημάκη, Χαμένη γῆ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ

ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ 4 (ΣΥΝΤΑΓΜΑ) ΑΘΗΝΑΙ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ

Βιβλιοπωλείον ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Φιλελλήνων 4

Συνδρομή για ένα χρόνο Δραχ. 60
Για τὸ ἐξωτερικὸν Δολλάρια 11)2

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Ἡ «Νεοελληνική Λογοτεχνία» θὰ κρίνει μόνο τὰ βιβλία ποὺ τῆς στέλλουν σὲ δυὸ ἀντίτυπα.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Πειραϊκὰ Γράμματα: (Περιοδικόν) τεύχος 2ον Μάϊος 1940 Πειραιᾶς. **Γερ. Π. Ἀμπάτη**: Καπνοὶ μιᾶς φλόγας (ποιήματα) Ἀθήνα. **Π. Σαμαρᾶ**: Στοὺς τροπικοὺς. Χαλκίδα. **Α. Χαλᾶ**: Τὰ μουσικὰ τῶν φακιρῶν τῶν Ἰνδιῶν, τῶν Γιόγκι τοῦ Θιβέτ καὶ τῶν Ἐλευσινίων μουσικῶν. Ἀθήνα. **Θ. Πιερίδη**: Δέκα τραγούδια (ποιήματα) Κάϊρο. **Γιάν Κοχανόφσκη**: Τὸ διώξιμο τῶν Ἑλλήνων πρέσβειων (μετάφρ. Γιάννη Θωμοπούλου) Δράμα. Ἀθήνα. **Ἄννας Κλ. Ἀντωνιάδου**: Σπονδὴ (ποιήματα). Λαμία. **Μεν. Λουντέμη**: Τὰ πλοῖα δὲν ἄραξαν. Ἐκδοσὴ Β. (διηγήματα). Ἀθήνα.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

«Ἡ Νεοελληνική Λογοτεχνία» ἐπὶ παραγγελία ἀναλαμβάνει νὰ προμηθεύει στοὺς ἀναγνώστες τῆς ὅλα τὰ βιβλία ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς ἐνδιαφέρουν. Για κάθε παραγγελία γράψετε στὴ διεύθυνση τοῦ ἐκδοτικοῦ μας οἴκου Φιλελλήνων 4 Σύνταγμα Ἀθήνα.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ περιοδικὸ
Διευθυντῆς: **Τῶνης Ζαχαράκης**

ΧΡΟΝΟΣ Γ.

ΙΟΥΝΗΣ 1940

ΤΕΥΧΟΣ 60^Ν

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Π ό λ ε μ ο ς

Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους ἢ φήμας πολέμων μὴ ταράττεσθε
(Μάρκ. 5 β' 3)

Ὅταν ὁ Παῦλος Παύλοβιτς, ὁ «αἰώνιος» αὐτὸς σύζυγος, σηκώ- νεται μιὰ νύχτα ἀπὸ τὸ κρεβάτι του, πιάνει ἕνα ξουράφι καὶ πάει ὠραῖα καὶ καλὰ νὰ κόψει τὸ λαιμὸ τοῦ φίλου του, ποὺ κοιμόταν στὸ διπλανὸ κρεβάτι, ὁ ἀναγνώστης ξαφνιαίνεται καὶ διερωτᾶται. Ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα ἕνα ὠραῖο πρωὶ κάνει πάνω-κάτω τὸ ἴδιο, πόσοι ἀπὸ κείνους ποὺ παρακολουθοῦν τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας ἔβαλαν στὸν ἑαυτὸ τους τὸ ἐρώτημα, γιατί γίνεται τοῦτο ἢ ἐκεῖνο;

Ἀπὸ τὴν πρώτη λέξη ἴσαμε τὸ σημεῖο ποὺ ὁ Π. Π. πιάνει τὸ ξου- ράφι ἔχουμε τὴν ἐντύπωση πὼς κάτι διαφορετικὸ πρόκειται νὰ συμβεῖ, πὼς λόγου χάρι ὁ Π. Π. θὰ κόψει τὸ λαιμὸ του ἢ πὼς θὰ πέσει ξανά κλαίοντας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ φίλου του καὶ ἔραστή τῆς γυναίκας του ἢ πὼς δὲ θὰ γίνῃ τίποτε ἀπ' ὅλ' αὐτά.

Μὰ νὰ πιάσει ἔτσι στὰ καλά καθούμενα τὸ ξουράφι ὁ Π. Π. γιὰ νὰ σφάζει τὸν Β., ποτέ! Ὁ Π. Π. ἀγαπᾷ τὸν Β. μὲ «παραφόρο μῖσος»... Ὅταν ὁ φίλος του ἀρρώστησε, ὁ Π. Π. κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ τοῦ ἐλαφρώσει τὸν πόνο.

Τοῦ φέρνεται σὰν τὴ στοργικώτερη μάννα. Καὶ εἶναι εἰλικρινῆς στὴν τὴν στοργή. «Ψεύδεται εἰλικρινὰ» ὅπως λέει ὁ συγγρα- φέας.

Αὐτὸ τὸ «εἰλικρινὲς ψέμμα» μοῦ θυμίζει τὸ στίχο ποὺ γράφει μιὰ νεαρὴ ποιήτρια στὸν ἔραστή της:

«Ἀγαπήθηκαμε μ' ἕνα τόσο δυνατὸ μῖσος,
μισηθήκαμε μὲ μιὰ τόσο ἀγάπη!»

Και ξαφνικά νά πού ὁ Παῦλος Παύλοβιτς πιάνει τὸ ξουράφι γιὰ νά κόψει τὸ λαιμὸ τοῦ Βελτσανίνωφ. Ὁ μνημένος ἀναγνώστης φωτίζεται ἀπὸ αὐτὴ τὴ χειρονομία. Ὁ κοινὸς ἀναγνώστης καὶ τὴν περιμένει καὶ δὲν τὴν περιμένει, καὶ ὁ ἀνίδεος τρίβει τὰ μάτια του.

Ὁ Ντοστογιέφσκη, ἀναλύοντας τὸ ψυχολογικὸ αὐτὸ πολύπτυχο πού λέγεται Παῦλος Παύλοβιτς, μᾶς λέει πῶς, πρὶν ὁ Π. Π. ἀγγίξει τὸ ξουράφι δὲν ἤθελε νά σκοτώσει. «Υπάρχουν ἄνθρωποι πού γίνονται τέρατα μόλις ψαύσουν τὴ λαβὴ ἑνὸς μαχαιριοῦ ἢ τὴ σκανδάλη ἑνὸς ὄπλου».

Ἄς ἀναπτύξουμε αὐτὴ τὴ σκέψη:

Ἔνα μαχαίρι στὰ χέρια ἑνὸς ἀτόμου εἶναι μιὰ ἄθωα λεπίδα πού μ' αὐτὴ κόβει τὸ ψωμί του. Ἔνα μαχαίρι στὰ χέρια ἑνὸς ἄλλου γίνεται φονικὸ ὄργανο. Μὰ τὸ παράδοξο εἶναι τοῦτο: Τὸ ἴδιο πρᾶγμα στὰ χέρια τοῦ ἴδιου ἀτόμου γίνεται ἄλλοτε ὄργανο εἰρήνης καὶ ἄλλοτε ὄργανο πολέμου.

Νὰ ὁ κολασμὸς μιᾶς ἀνθρωπότητας πού ἔχασε τὸν πραγματικὸ, τὸν καλὸ ἑαυτὸ της.

Ἔνας δρόμος ὑπάρχει γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου, μὰ αὐτὸς ἐχάραξε δυό. Συχνότατα ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερο. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἔχει τὴν ἔλξη καὶ τὴ γοητεία πού ἔχει ἡ λεπίδα τοῦ μαχαιριοῦ πού λαμποκοπάει τὴ νύχτα καὶ θαμπώνει τὰ μάτια καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ Παύλου Παύλοβιτς.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' ὄσους μελετοῦν τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς ἀναζητοῦν δευτερεύοντες παράγοντες, παράγοντες πού δὲν προπορεύονται ἀλλὰ ἀκολουθοῦν σχεδὸν πάντα. Πόσοι ὅμως βλέπουν τὸ πραγματικὸ στοιχεῖο πού δημιουργεῖ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας; Πόσοι ἀκόμα βλέπουν πῶς πέρα, τὴ σύνδεση, τὴν κάθαρση πού βγαίνει ἀνάμεσ' ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητας; Ποιὸς βλέπει μιὰ νέα αὐγή;

Ὁ Σωκράτης στὸν ἐσωτερικὸ πόλεμο τοῦ ἀνθρώπου βλέπει τὸ βασικὸ λάθος, τὸ «μὴ γνῶθι σαυτόν», ὁ Χριστὸς βλέπει τὴν ἁμαρτία. Λογικὰ μπορούμε νά συλλάβουμε τὸ λάθος. Τὴν ἁμαρτία ποτέ.

Μὰ εἴτε λέγεται «λάθος», εἴτε «ἁμαρτία», εἴτε «διχασμὸς», τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ πόλεμος μέσα στὸ ἄτομο. Καὶ ἡ εἰρήνη; Ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ, «γνῶθι σαυτόν». Ὁ Χριστὸς λέει, «πίστεψε». Ἔνας ἥρωας τοῦ Ντοστογιέφσκη, ὁ τρομερὸς Βερσίλωφ, λέει μιλώντας γιὰ τὸν πόλεμο τῶν λαῶν: «Ἡ Εὐρώπη εἶναι πολὺ ἀπὸ τοῦτο πολὺ ἀπὸ κεῖνο (δὲ μπορῶ ν' ἀναφέρω ἐδῶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς πού δίνει...) μὰ δὲν εἶναι ἀκόμα ἀρκετὰ ἀνθρωπότητα». Γιατί τώρα ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ συχνὰ τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ λόγο, αὐτὸ δὲν εἶναι τόσο εὐκολο νὰ τὸ μάθουμε, ὅπως δὲν εἶναι εὐκολο νὰ ξέρομε γιατί ὁ Π. Π. ἐπρωτίμησε ἐκείνη τὴ στιγμή τὸ ξουράφι ἐνῶ δὲν ἤθελε νά σκοτώσει.

Μὰ ἡ ψυχολογικὴ αὐτὴ πλευρὰ δὲν ἐνδιαφέρει καὶ τόσο τὸ φίλο μου. Εἶναι πολὺ ἐστὲτ. Ἄπεχθάνεσαι τὸν πόλεμο, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἀπάνθρωπος ἀλλὰ γιατί εἶναι ἀντιαισθητικὸς. Ὁ φίλος μου ζεῖ ἀκόμα τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς τῆς ἱστορίας, τότε πού ὁ Κυναίγειρος ἐκράτησε μὲ τὰ δόντια του τὸ περσικὸ καράβι, τότε πού ὁ Πέτρος Μπαγιάρ ἐχάλασε τοὺς τρακόσους Ἰσπανοὺς καβαλλιέρους στὸ γιοφύρι τοῦ Γκαριλιάνο.

—Τότε, φίλε μου, ὑπῆρχε μιὰ ποίηση, μιὰ αἰσθητικὴ τοῦ πολέμου. Γιὰ σκέψου νά κονταροχτυπιοῦνται ἕνας Ἀχιλλέας καὶ ἕνας Ἐχτορας; Σήμερα πατᾶς ἕνα κουμπὶ καὶ ἀρχίζει μιὰ δολόκληρη ἡπειρος νά χορεύει ὅλες τίς φιγοῦρες τοῦ πολέμου. Machinisme κ' ἐδῶ. Ρασιοναλισμός... Ἔνα κουμπὶ εἶναι ὅλος ὁ πόλεμος...

Ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια εἶχα γράψει ἕνα διήγημα πού ἄρесе στὸ φίλο μου ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς μικρῆς σκηνῆς: Μιὰ κυρία τοῦ σπιτιοῦ, μπροστὰ στὸ πτώμα τοῦ κρεμασμένου νοικάρη της, κάνει τούτη τὴ σκέψη: «Εἶναι κρῖμα νά πάει ἄκλαφτος ὁ κακομοῖρης. Πρέπει νὰ τὸν κλάψω».

Ζυγώνοντάς τον ἀρχίζει νὰ τοῦ σιάζει τὰ φρύδια. «Ὁ εὐλογημένος, λέει, μπορούσε νὰ εἶχε συγυριστεῖ πρὶν κρεμαστεῖ...» Ἡ κυρία μας λοιπὸν θλίβεται, ὄχι γιατί κρεμάστηκε ὁ Μιχάλης (ἔτσι λεγότανε) μὰ ἐπειδὴ κρεμάστηκε ἄσχημα. Καὶ ὁ φίλος μου καταδικάζει τὸν πόλεμο ὄχι γιὰ τὴν ἀπάνθρωπία του ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀντιαισθητικὴ του ὄψη.

Ἐμεῖς ὅμως πρέπει, χωρὶς νὰ κάνουμε ἀφαίρεση ὄλων αὐτῶν τῶν παραγόντων, πολιτικῶν, οἰκονομικῶν, ἀκόμα καὶ τῶν «αἰσθητικῶν» πού ὑποστηρίζει ὁ φίλος μου... πού ἔχουνε φυσικὰ τὸ μέρος τους στὴν ὑπόθεση τῆς ἱστορίας, χρειάζεται νὰ δοῦμε ἀπὸ βαθύτερα τὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητας, δράμα πού περιέχει δολόκληρο τὸν ἄνθρωπο καὶ πού θὰ ἔχει φυσικὰ κάποτε τὴν κάθαρσή του.

Χρειάζεται μὲ ἄλλα λόγια νὰ πάρουμε μιὰ στάση δική μας μπροστὰ στὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, μιὰ στάση πού νὰ πηγάζει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας σὰν ἄτομο καὶ σὰ λαὸ, ἀπὸ τὸν υγιέστερο καὶ καλύτερο ἑαυτὸ μας.

Ἄν μιλοῦσε ὁ Παῦλος Παύλοβιτς τὸν καιρὸ πού σηκώθηκε νά κόψει τὸ λαιμὸ τοῦ φίλου του, θὰ τὸν ἀκούγαμε νά λέει: «Καὶ ὅμως δὲν εἶμαι δολοφόνος». Εἶναι ἡ κραυγὴ μιᾶς ἀνθρωπότητας πού «σκοτώνει ἐνῶ δὲ θέλει νά σκοτώσει». Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς τραγωδίας. Ποῦ εἶναι ὁ νέος ψαλμωδὸς γιὰ νὰ φωνάζει τὸ «ἕως πότε Κύριε ἡ χάρη σου;»

Πόσες φορές στην ψυχή μυστικά

Πόσες φορές στην ψυχή μυστικά
μ' ένα θεϊο χαμόγελο και μ' ένα άυλο κλάμα,
τό χινόπωρο κ' ή άνοιξη φτάνουν γλυκά,
τό μαράζι και τ' όνειρο σμίγουν άντάμα...

Κι' άλλες φορές μές στο νοϋ, πλανερά,
χειμώνες παλεύουν με τὰ καλοκαίρια.
'Η σκέψη μας πλέει μές σέ άπάτης χαρά,
ένω την καρδιά πικρά σφάζουν μαχαίρια...

Τάχ' αυτό νάναι τό νόημά σου, ω ζωή;
Σέ συγκέρασμα άδιάκοπο νά γυρνάμε όλοένα
και νά όρμούμε ζητώντας τή μεγάλη πνοή—
μά στο τέλος;... στο τέλος τὰ φτερά συντριμένα;

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Σιδεροδρομίτες

—'Αχ, σιδεροδρομίτες!... άτιμο κουμπί!...

Και ή Βασίλω, μασώντας βρισιές και κατάρες στα τριανταδυό της δόντια, έγύριζε ταραγμένη, σασιτισμένη, από τὰ δωμάτια στο μαγερειό, κι' από κεί στο περβολάκι που ό γεροπατέρας της είχε φυτέψει λίγα κρεμμυδάκια και φτωχομάρουλα για τή σαλάτα τους.

Γύρω έρημιά και θαμποςκόταδο. 'Απ' τ' αντικρυνό βουνό, που ή πλαγιά του έφτανε ως τό σπιτάκι τους, κατέβαινε κρύος ό χειμωνιάτικος άγέρας που έκανε νά βογγούν τὰ πευκα και μιá σειρά κυπαρισσόλευκες. Αύτές, σαλεύοντας, μοιάζανε σά συμμορία ληστές που κατηφόριζαν νά πιάσουν τή ρεματιά, νά στήσουνε παγάνα.

Στά τηλεγραφικά σύρματα, που κόβανε χαρακιές στο μάκρος, είχανε, λές, καθήσει στρίγγλες άόρατες· και σά νά συντρόφευαν τίς κατάρες τής Βάσως, ούρλιαζαν και κείνες:

—Σιδεροδρομίτες!... άτιμο κουμπί!...

Κάτω από τὰ σύρματα, σερνότανε διπλή γραμμή οί ράγιες του σιδερόδρομου. Στο θαμπό φώς τής έσπέρας γυαλοκοπούσανε, σά λεπίδες άτέλειωτες, περ' από τή ρεματαριά, πέρ' από τή γέφυρα, άνηφορίζοντας στο διάσελο... Και ήταν κάτω ό γκρεμός—τό «Διασολοπήδημα»—σαράντα μπόγια κρέμαση, και ή θάλασσα. "Όμως αυτά δέ φαινόνταν από τό σπιτάκι του κλειδούχου, γιατί ήταν τὰ δέντρα και τὰ θάμνα που κρύβανε τή θάλασσα και τήν κατεβασιά τής γής.

Σέ κείνη τή μεριά βρισκότανε τούτη τή στιγμή ό πατέρας τής Βάσως, ό κλειδούχος τής γραμμής και φύλακας. "Έστεκε με τό φανάρι του—πράσινο από τόν γυαλί, κόκκινο από τάλλο—άκαρτερώντας τό τελευταίο τραίνο, για νά του δείξει τό σημείο, όπως κάθε βράδυ... 'Η δουλειά του γέρου ήτανε ρεγουλαρισμένη: Πρώτα, με τό φώς τής ήμέρας, έπιθεωρούσε σέ μάκρος τή γραμμή με τό γυμνασμένο κι' άγρυπνο μάτι του, όλες τίς επικίνδυνες στροφές, έκοίταζε μὴν έπεσε κανένα κοτρώνι στις ράγιες, ή τίποτ' άλλο. "Υστερα, άργοπερπάτητος, σέρνοντας τὰ έβδομηντα χρόνια του, με τό φανάρι από νωρίς άναμμένο, πήγαινε νά καθήσει πλάι στο «Διασολοπήδημα», άπάνου από τόν έγκρεμό, νά καρτεράει τό τραίνο.

Θρονιασμένος μέσα στο μικρό ξύλινο φυλακείο, σά σαλίγκαρος στο καυκί του, φουμάριζε τήν πίπα του, κοιτάζοντας από τήν άνοιχτή πορτούλα τή θάλασσα, τό άτελείωτο πέλαγος, όπου παιγνιδίζανε καθρεφτισμένα μυριάδες άστρα, και περίμενε. Κι' όταν άκουγε από μακριά τό ρυθμικό γκούπ-γκούπ τής μηχανής κι' ύστερα τό σερνά-

μενο σφύριγμά της, ό γεροφύλακας έπαιρνε από τώ καρφί τώ φανάρι, έβγαίνει από τώ καυκί του, χείδευε τις άσπρες μουστάκες του, και σοβαρός, έπίσημος, στεκότανε πλάι στη γραμμή και σήκωνε ψηλά τώ φώς, δείχνοντας τώ πράσινο χρώμα. Και οί μουστάκες του σάλευαν, σά νάλεγε:

—Περάστε! ή γραμμή είν' έλεύτερη!...

Έτσι από τριάντα χρόνια τώρα, από τόν καιρό πού άποστρατεύτηκε έπιλοχίας τού Μηχανικού ό Νικόλας ό Μπαλαούρας, και ό μακαρίτης ό Δούμας, ό συμπατριώτης του Διευθυντής των Σιδηροδρόμων, τότε διώρισε κλειδοϋχο και φύλακα. Πάντα πράσινο! Και μονάχα μιá βραδυά, μιá φοβερή βραδυά, έδειξε κόκκινο φώς: τότε πού κάποιιοι κακοϋργοι, φυγόδικοι, είχαν κυλίσει ένα μεγάλο βράχο άπάνου στα σίδερα, για να ξετροχιάσουν τώ τραίνο και να ληστέψουν ύστερα τούς έπιβάτες. "Ω, πώς τή θυμάται τή βραδυά κείνη ό Νικόλας! Είχε βάλει όλα του τά δυνατά να βγάλει τώ βράχο, να λευτερώσει τή γραμμή, μα δέν τά κατάφερε. Κι' όταν έφτασε τώ τραίνο, ό Νικόλας ιδρωμένος, άγριεμένος, σήκωσε κόκκινο φώς, κι' όπως στα χρόνια τού Στρατού, έμπηξε μιάν άγρια φωνή στο σκοτάδι:

—"Αλτ, μωρέ!... "Αλτ, και χαθήκατε!...

Και τώ τραίνο σταμάτησε στην τρίχα, κι' ό κόσμος—δέκα δάκκερα βαγόνια γιομάτα έπιβάτες—γλύτωσαν από τώ χαμό. "Υστερ' από ένα μήνα, νάσου και τούρχειται ένα χαρτί από τήν 'Αθήνα, από τήν 'Εταιρία, πού είχε φαρδειά - πλατειά τήν ύπογραφή τού Δούμα και τούλεγε μπράβο Μπαλαούρα Νικόλασε και προβιβάζεσαι «κλειδοϋχος α' τάξεως». Είναι κείνο τώ χαρτί πού τώ κορνιζάρησε και τώ κρέμασε στον τοίχο τού σπιτιού, πλάι στη φωτογραφία πού τότε δείχνει ύπαξιωματικό τού Μηχανικού, έ, στής νιότης τά χρόνια.

Είχε, αλήθεια, περάσει λεβέντικα τά χρόνια τής νιότης του. Στόν πόλεμο τού 86 τ'δειξε αυτός, στήνοντας και λύνοντας γιοφύρια πάνου από τά θεσσαλικά ποτάμια, να περάσει ό Στρατός μας, να πάει νικητής στη Σαλονίκη και πιό πέρ' άκόμη. Κι' αν σταματήσαμε στην Κούτρα τότες, τί έφταιγε ό Νικόλας; Αυτός τ'όκαμε τώ χρέος του με τώ παραπάνου.

Θυμάται άκόμα και τόν καιρό πού έζησε στην 'Αθήνα, τά γλέντια του με τούς συνάδερφους, τις δόξες. "Υστερα τούς έρωτες του με τή Μαριγούλα—άχ, τή Μαριώ του, πού τήν έγνώρισε καμαριέρα στοϋ λοχαγού του κι' άγαπηθήκανε «άνταμοιβαίως» και παντρευτήκανε και ζήσανε τόσα χρόνια φτυχισμένα, τά πιότερα σε κείνο δά τώ έρημικό σπιτάκι, πλάι στη Στάση... "Όμως να πού ή Μαριώ του ήρθε ή ώρα της και πήγε στο μεγάλο ταξίδι, αφήνοντάς του για παρηγοριά

τώ γερατιώ του τή Βασιλική τους, μεγάλη κοπέλλα πιά, τής παντρειάς, προκομμένη και δυνατή, να τότε βοηθάει σ' ούλες τις δουλειές, να τού παραστέκεται.

Ό γεροφύλακας δόξαζε τώ Θεό, πού δέν αφήνει κανέναν έρημο, πού άπλώνει τόν άγιον Ίσκιό του σ' όλους τούς άπροστάτετους. Και τώρα φουμάριζε τήν πίπα του, κοιτάζοντας μιá τή θάλασσα και μιá τις ράγιες, άκαρτερώντας τώ πέρασμα τού τραίνου.

* * *

—Φωτιά να σάς κάψει, σιδηροδρομίτες, άτιμη πάστα!...

Και ή Βασίλω δάγκωνε τώ δάχτυλό της από τή φούρκα. Πίκρα πιά δέν κρατούσε για τόν πεθαμένο της έρωτα. Μονάχα για τή χαμένη παρθενιά της άνταριαζότανε, για τή ντροπή πού τήν έσκέπασε, και χτυπούσε τώ κεφάλι της πού πίστεψε στα λόγια τού Κωσταντή και ξεγελάστηκε και τού παραδόθηκε.

Ήταν ένας καποτραίνος, ένας μηχανοδηγός, Ήπειρώτης και κείνος, 'Αργυροκαστρίτης. Μιá μερα πού τώ τραίνο του ήταν έμπορικό, χωρίς έπιβάτες, και σιάθηκε στο σπιτάκι τους άπόξω, για να πάρει νερό ή μηχανή του, ό Κωσταντής έπιασε ψηλή κουβέντα με τόν πατέρα της και γνωριστήκανε συντοπίτες.

—Βάσω, φέρε να κεράσουμε τά παιδιά!... Φέρε γλυκό, φέρε ούζο!, φώναξε ό γέρος της χαρούμενα, ένθουσιασμένος, σαν κάθε φορά πού έσμιγε με Ήπειρώτες.

—Καλώς άνταμωθήκαμαν!

Και ό καποτραίνος με τώ βοηθό του τώ θερμαστή και τόν πατέρα τής Βασίλως τσουγκρισαν τά ποτήρια τους και κουβέντιαζαν τά δικά τους, για τήν 'Εταιρία, αφήνοντας τή μηχανή να ξεφυσάει καπνό καταμεσης τού δρόμου.

—Θάχουμε καθυστέρηση, Κωσταντή, θυμήσε καμμιá φορά ό θερμαστής σφουγγίζοντας τά μουστάκια του και τώ βλογιοκομμένο του μούτρο.

—Δέν πά νάχουμε, άπάντησε άδιάφορα ό καποτραίνος και κοίταξε μ' έρωτιάτικο χαμόγελο τήν κόρη τού κλειδοϋχου.

Από τότες, κάθε φορά πού περνούσε οδηγώντας τά τραίνα, ό Κωσταντής έβρισκε τήν ευκαιρία να σταθεί κάμποσο μπροστά στο σπιτάκι της, ήταν δέν ήταν άνάγκη. Κι' όλο ματιές και χαμόγελα. Ό γεροκλειδοϋχος τότε προσδεχότανε γκαρδικά, ή κόρη του τότε τρατάριζε, κι' ό Κωσταντής, αφήνοντας τή μηχανή ν' άγκομαχάει και τούς έπιβάτες ν' άναρωτιούνται τί τρέχει, έλεγε κ' έλεγε, τρώγοντας τήν άφρότη κοπέλλα με τώ μάτι.

Μιá Κυριακή βράδυ, ό Κωσταντής κατέβηκε από τώ τραίνο—όχι

από τη μηχανή, από βαγόνι κατέβηκε—ντυμένος με τη στολή του τώρα,—δχι με τη μπλούζα της δουλειάς—συγυρισμένος, καθарός, και τὰ κουμπιά του λάμπανε. Τό κασκέτο τοῦ πήγαινε ὁμορφα, και κάτου ἀπό τὸ καψάλι ἀστραφτε τὸ πρόσωπό του. Εἶπε πὼς εἶχε πάρει λίγες μέρες ἀδεια, γιὰ δουλειές του, και τοὺς θυμήθηκε νὰ τοὺς κάνει μιὰ βίζιτα.

—'Ο πατέρας μου λείπει... πάει νὰ κοιτάξει τὴ γραμμὴ, εἶπε ἡ Βασίλω, μὰ δὲ θ' ἀργήσει.

Δὲν τὸν ἔμπασε στὸ σπίτι. Ἔβγαλε μιὰ καρέκλα ὄξω, κάτου ἀπὸ ἕνα φουντωτὸ δέντρο. Ὁ Κωσταντῆς ἐκάθησε, τάχ' ἀκαρτερώνας τὸ γέρο.

Ἡ Βάσω μπαινόβγαине, σὰ στενοχωρημένη, μὴν ξέροντας πὼς νὰ τοῦ φερθεῖ... Γύρω ἢ μοναξιά, ἢ ἡσυχία. Καί παντοῦ ἢ πλανεύτρα ἢ Ἄνοιξη, μὲ τὴ μοσκοβολιά ἀπὸ τὸ θυμάρι, ἀπὸ τ' ἀγριοτραντάφυλλα τῆς ρεματιάς, ἀπὸ τὸ φλισκούνι. Κι' ὁ νέος Ἡπειρώτης μὲ τὰ λαμπερὰ κουμπιά και τὰ γλυκὰ μάτια, κάτου ἀπὸ τὴ λουλουδιασμένη τζιτζιφιά, νὰ περιμένει τάχαμου τὸ γέρο και ν' ἀναστενάζει.

Σὲ μιὰ στιγμή, ὁ Κωσταντῆς πετάγεται ἀπάνου ἀπερίμεντα, τὴ ζυγώνει και ἀρχίζει νὰ τῆς λέει, νὰ τῆς λέει, νὰ παραπονιέται πὼς αὐτὸς καίγεται ἀπ' ἀγάπη, φένεται, δὲ βαστάει ἄλλο, πὼς ὄλο ἐκείνη ἔχει στὸ νοῦ του, κ' ἕνα σωρὸ τέτοια... Αὐτοῦνα εἶναι συνηθισμένα λόγια, μὰ ἡ κοπέλλα πού τ' ἀκούει πρώτη φορὰ ἀπὸνα ὁμορφο παλληκάρι, σαστίζει κ' ἡ καρδιά της φλετουράει σὰν τὸ πουλί.

Τῆς ἔπιασε τὸ χέρι κείνη δὲ τὸ τράβηξε, μόνο εἶπε:

—Πέστο τοῦ πατέρα μου.

—Θὰ... θὰ γίνεи κ' αὐτό, Βάσω... μὲ τὴν ὥρα του.

Και τῆς ἐτύλιξε τὴ μέση και τὴν ἐφίλησε δυὸ και τρεῖς φορές στὰ μάγουλα, στὰ χεῖλη, «ἀγάπη μου!»—ὁμως ἢ κοπέλλα δὲν ἀντιστάθηκε, γιὰτὶ μιὰ γλυκεῖα τρεμούλα τὴν κυβερνοῦσε σύγκορμη.

Σὲ λιγάκι ἦρθε κ' ὁ πατέρας της. Σὰ νὰ παραξενεύτηκε, μὰ δὲν εἶπε τίποτα, μόνο διάταξε τὴν κόρη του νὰ φέρει νὰ τρατάρει τὸ συμπατριώτη τους. Ἡ Βάσω ἔμπαινε - ἔβγαине, χαροῦμένη τώρα, πεταχτὴ σὰν τὸ πουλί, και δὲν ἔβαζε κακὸ μὲ τὸ νοῦ της. Μονάχα σὰν ἐνύχτωσε καλά και πέρασε τὸ τελευταῖο τραῖνο, τὸ ἐπιβατικό, κ' ὁ Κωσταντῆς τοὺς ἀποχαιρέτησε κ' ἔφυγε γιὰ τὴ χώρα, ἢ Βάσω κοίταξε ὕστερα τὸν πατέρα της γιὰ νὰ μαντέψει τὴν ἐντύπωση. Μὲ μισόλογα ζηταγε νὰ τὸν ξεψαχνίσει: τί τοῦπε ὁ Κωσταντῆς; Τὴν ἐγύρεψε μήπως γυναίκα του; Μὰ γλήγορα κατάλαβε πὼς τέτοια κουβέντα συναμεταξύ τους δὲν ἔγινε. «Μὲ τὴν ὥρα του», σκέφτηκε ἡ Βάσω,

* * *

Ἀπὸ τότες ὁ Κωσταντῆς ἦρθε πολλές φορές στὸ ἐρημικὸ σπιτάκι τῆς βουνοπλαγιάς. Καί πολλές φορές βρῆκε τὴν κοπέλλα μονάχη, νὰ τὸν περιμένει, μὲ τὰ κρυφὰ καρδιοχτύπια τῆς πρώτης ἀγάπης.

Ἄμως γι' αὐτὸν ἔρωτας δὲν ἦτανε, παρὰ ἕνα καπρίτσιο, μιὰ λαιμαργία γιὰ τὴ φρέσκια ροδομάγουλη σάρκα τῆς ὄρφανῆς πού ἕνα βραδάκι δὲ μπόρεσε νὰ κουμαντάρει τὸ κορμί της και τοῦ παραδόθηκε.

Σὲ τρεῖς μῆνες, σὲ πέντε, ἢ λαιμαργία τοῦ καποτραῖνου χόρτασε.

—Κωσταντῆ μου, πέστο τοῦ πατέρα, ἔκλαιγε ἡ Βάσω.

—Θὰ γίνεи κ' αὐτό... μὲ τὸν καιρὸ του, ἀπαντοῦσε ἀδιάφορα κείνος κ' ἔδινε μάκρος.

Μὰ ὁ καιρὸς περνοῦσε και λόγος δὲ γινότανε. Ὑστερα ὁ Κωσταντῆς ἄρχισε νὰ τὸ στρίβει. Ἀραιώσε τὶς ἐπισκέψεις του, ἔπειτα τὶς ἔκοψε ὁλότελα. Κι' ὄχι μόνο δὲν ἔβρισκε πιά πρόφαση νὰ σταματάει τὸ τραῖνο μπροστὰ στὸ σπίτι της, μὰ και φορτσάριζε τὰ κλειδιά τῆς μηχανῆς, και τὸ τραῖνο προσπερνοῦσε σὰν ἀστραπή, χανότανε μαῦρο στὸ φόντο, δῶθε ἢ κείθε ἀπὸ τὸ γεφύρι και τὸ «Διαολοπήδημα». Καί ἡ προδομένη κοπέλλα, πού τὸν ἀκαρτεροῦσε ὦρες ὀλάκερες στὴν πόρτα, δὲν πρόφτανε ἔτσι οὔτε τὸν ἴσκιο τοῦ Κωσταντῆ καλὰ-καλὰ νὰ ξεχωρίσει, μόνο δάγκωνε τὰ χεῖλη της γιὰ νὰ μὴν κλάψει.

Τέλος, μιὰ μέρα πού περίσσεψε ὁ πόνος στὴν καρδιά της, ἡ Βασίλω πῆγε στὴ χώρα, κόνεψε στὸ σπίτι μιὰς θειάς της και βάλθηκε νὰ ρωτάει δῶ και κεῖ. Ἔτσι, ἔμαθε τὴ φοβερὴ ἀλήθεια. «Ὁ Κωσταντῆς ἀρρεβωνιάστηκε, τῆς εἶπε ἕνας συμπατριώτης τους. Ξέρεις κείνο τὸ Γιάννη τὸ Μπαρδάκα, πού τὸν ἔχει μαζί του θερμαστή; Ἔ, τὸ λοιπὸ μὲ τὴν ἀδερφή του ἀρρεβωνιάστηκε, Βγενούλα τ' ὄνομά της. Ἄ, ὁμορφο κοπέλλα! Εἶναι δυὸ μῆνες τώρα πού μπαινοβγαίνει σπῆτι τους. Καί... λένε πὼς ἔχει τὸν τρόπο της».

Ἡ Βάσω δὲν εἶπε τίποτα, μὰ πῆγε και βρῆκε τὸν Κωσταντῆ, λιγάκι πιὸ πέρα, στὸ μεγάλο Σταθμό. Τὸν καρτέρεψε ὡς πού ἔφτασε μὲ τὸ τραῖνο. «Εἶσαι μπαμπέσης!, τοῦ φώναξε, μὲ κατάστρεψες!». Κ' ἦταν ἔτοιμη νὰ βάλει τὰ κλάματα, ὁμως σὰν εἶδε τὸ θερμαστή νὰ χαμογελαεи κοροῖδευτικά και τὸν Κωσταντῆ ν' ἀνάβει ξέγνοιαστος τὸ τσιγάρο του, τὸ παράπονό της ἄλλαξε σὲ θυμὸ: «Φτοῦ σού, ἄτιμε!, τοῦ φώναξε δυνατὰ, νὰ τ' ἀκούσουν ὄλοι, ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰν τῶβρεις!...» Κείνη τὴ στιγμή, ἐσήμανε τὸ κουδούνι τοῦ Σταθμοῦ, κ' ὁ Κωσταντῆς βιάστηκε νὰ βάλει μπρός. Τὸ τραῖνο ξεκίνησε, πῆρε πάλι τὸ δρόμο του σφυρίζοντας και τὸ τραβηχτὸ σφύριγμά του τρύπησε σὰ λάζος τὴν καρδιά τῆς Βασίλως.

Τὴν ἄλλη μέρα, κείνη ἔφυγε ἀπὸ τὴ χώρα, ξαναγύρισε σπῆτι της, χλωμὴ σὰν τὸ θειάφι. Ὁ πατέρας της, ἀγαθὸς ἄνθρωπος, δὲν ὑποψιαζότανε τίποτα, κ' ἔτσι ἡ Βασίλω ἔχανε τὸ κουράγιο της μπροστὰ του, ντρεπότανε νὰ τοῦ μολογήσει τὴ συφορά της. Μὰ, σὰν ἔμενε μονάχη, ὁ θυμὸς της ξεσοῦσε, κ' ἀπάνω στὴ φρένα της καταρίτανε τὸν ἀπιστο καποτραῖνο κ' ὄλους μαζί τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐταιρίας, τοὺς σιδηροδρομῆτες, τὸ «ἄτιμο κουμπί».

* * *

Πέρασε τὸ καλοκαίρι, τὸ χινόπωρο μὲ τὶς ξεραγκαθιές, τὰ κιτρινοφυλλιάσματα. Ὁ χειμῶνας, πού σάριαζε χιόνια στὰ βουνά, ἔρριξε καὶ τὸ γεροκλειδοῦχο στὸ στρώμα.

—Βάσω, παιδί μου δὲν μπορῶ ἄλλο... Πάρε τὸ φανάρι καὶ σύρε νὰ σταθεῖς στὴ γραμμὴ.

Ἡ Βάσω ἤξερε τὴ δουλειά. Οὔτε ἡ πρώτη φορὰ ἦταν, οὔτε ἡ δεύτερη πού θὰ στεκότανε στὸ πόδι τοῦ πατέρα της. Τοῦβρασε ἕνα χαμομήλι, ὕστερ' ἀναψε τὸ φανάρι, τὸ πῆρε κ' ἔφυγε.

Κεῖνη τὴ μέρα εἶχε ξεσπάσει ἀπὸ τὸ πρῶτ' νεροποντὴ καὶ τὸ ποτάμι βούιζε θολὸ κάτου ἀπὸ τὸ σιδερένιο γιοφύρι κατηφορίζοντας στὴ θάλασσα.

Μέσα στὸ κρῦο βράδυ, ἡ Βασίλω περπατοῦσε ἀνάμεσα στὶς ράγιες σὰ νὰ μὴν εἶχε ψυχὴ, σὰν ὑπνοβάτισσα. Ἀπόψε ἔνοιωθε μέσα της πιὸ δυνατὴ, ἀβάσταχτη τὴν ἐπιθυμία νὰ πέσει στὸν ἐγκρεμὸ, νὰ τελέψει μὲ κείνη τὴν τυραγνισμένη ζωὴ. Τὸ στόμα της ἦτανε πικρὸ, σὰ λούβερη. Βουτηγμένη στὸς θλιβεροὺς της διαλογισμοὺς, δὲν ἄκουγε τίποτα: οὔτε τὸ φύσηγμα τοῦ ἀγέρα πού κρουστάλλιαζε τὴν ἐξοχὴ, οὔτε τὸ βρόντο τῆς νεροσυρμῆς καὶ τῆς θάλασσας πού βογγοῦσε κάτου μελανιασμένη.

Ἔτσι, πέρασε τὸ γιοφύρι κ' ἔφτασε στὸ «Διαολοπήδημα». Ἐδῶ, παράπλευρα στὴ γραμμὴ, ὕψωνότανε τὸ βουνό, κατακόρυφη ἡ πλαγιά του, σὰν κομμένη μὲ μαχαίρι, κ' ἔρριχνε πηχτὸ τὸν ἴσκιο του στὶς ράγιες καὶ κάτου στὸ χάος. Καὶ τότες ἡ Βάσω τοῦ Μπαλαούρα, ρίχνοντας τὸ φῶς στὰ σίδερα, εἶδε κάτι καὶ στάθηκε τρομαγμένη: Ἡ μπόρα εἶχε κάνει ἐδῶ χαλασμό. Βράχια κυλῆσαν ἀπὸ τὸ βουνό καὶ σκεπάσανε τὴ γραμμὴ. Οἱ ράγιες ἦταν πεταγμένες ὄξω, κουλουριασμένες σὰ φεῖδια, καὶ γυαλίζανε κάτου ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ πού τοὺς ἔστελνε ἡ Βάσω. Τὶς ἐκοίταζε ἄλλα, σασισμένη, μὴ ξέροντας τί νὰ κάνει, τί νὰ κάνει...

Ἡ πρώτη της σκέψη ἦταν νὰ τρέξει στὸ σπίτι, νὰ τὸ πεῖ τοῦ πατέρα της. Μὰ τί θὰ μπορούσε τώρα νὰ καταφέρει καὶ κείνος, γέρος καὶ ἀνήμπορος ἄνθρωπος; εἶπε μὲ τὸ νοῦ της.

Κάθησε σ' ἕνα βράχο καὶ κοίταζε... κοίταζε ὀλοένα τὴ χαλασμένη γραμμὴ. Καὶ σιγά-σιγά μιὰ ἰδέα, σερνάμενη μέσα της σὰ ζεστασιά, χεῖδε τὴν ψυχὴ της, μιὰ σκέψη φοβερὴ καὶ γλυκεῖα σὰν πειρασμός: σὲ κάμποση ὥρα θὰ περάσει τὸ τραῖνο... καὶ θάναί μέσα ἐκεῖνος καὶ μαζί του ὁ ἄλλος, ὁ ἀδερφὸς τῆς ἀρρεβωνιαστικιάς του... χμ, αὐτὸς πού χαμογελάει καὶ βάζει τὴ σφυρίχτα νὰ τὴν ἀναμπαίξει. Θὰ ῥχόνται ξέγνοιαστοί, δὲ θὰ ἴδουν τὸ χαλασμὸ τῆς γραμμῆς παρὰ ὅταν πιά θάναί ἀργά, δὲ θὰ προφτάσουν νὰ σταματήσουν, καὶ ἡ μηχανὴ θὰ χτυπήσει στὸς βράχους, θ' ἀναποδογυριστεῖ, κ' ὄλο τὸ τραῖνο, ὄλα τὰ βαγόνια θὰ κατρακυλήσουν στὸ γκρεμὸ, θὰ φουντάρουνε στὴ θάλασσα.

Ἡ Βασίλω στὴ σκέψη αὐτὴ γέλασε δυνατὰ, εὐχαριστημένη. Μὲ τὴν ψυχὴ ἱκανοποιημένη τώρα, ἄφησε τὸ φανάρι χάμου καὶ κοίταζε τὴ θάλασσα, πέρα. Ἦταν ἡσυχὴ καὶ σταθερὴ στὴ φοβερὴ της ἀπόφα-

ση: Αὐτὴ δὲ θάκανε τίποτα· θάφηνε μόνα τὰ πράματα νὰ πάρουν τὸ δρόμο τους.

* * *

Καὶ ἡ ὥρα περνοῦσε. Μαλακωμένη ἡ καρδιά τῆς προδομένης γυναίκας· κ' ὁ νοῦς της ἀναδρομοῦσε τώρα στὰ περασμένα. Θυμότανε... Θυμότανε, πότε πράματα λυπητερά, πότε ἀγαπημένα... Σὲ μιὰ στιγμὴ εἶδε τὴ μανούλα της μέσα στὴν κάσα, τὰ χέρια δεμένα, στολισμένη μὲ νεκρολούουδα. Ὅμως γλήγορα σβύστηκε ἡ εἰκόνα αὐτὴ, γιὰ νὰ δώσει τὴ θέση της σὲ μιὰν ἄλλη. Καὶ εἶδε τὸν Κωσταντῆ, ὅπως τὴν περασμένη ἀνοιξή, κ' αὐτὴ νὰ βρίσκεται κοντά του καὶ τ' ἀεράκι νὰ τοὺς ραίνει μὲ τ' ἀνθία τῆς τζιτζιφιάς...

Τὸ μυαλὸ τῆς Βασίλως πλανιότανε, ἡ ἀνάμνηση τὴν ἔσερνε σκλάβα στὸ γλοκό της ρέμα... Κ' ἔπειτα ἄλλες στιγμές, ἄλλες, ἀπὸ τὶς μέρες τῆς παρθενικιάς της ζωῆς—ἄχ, καὶ τῆς ἀγάπης! Πῶς ἦταν ὄλα ὠραῖα τότες, ὄλα τρυφερά, ἕνα φιλὶ στὰ χεῖλη, ἕνα χεῖμα σ' ὄλο τὸ κορμί. Κ' ἡ Βάσω ἔγειρε τὸ κεφάλι στὸ στήθος κ' ἔκλαψε.

Ἄξαφνα, πετάχτηκε ὄρθια, τρέμοντας σύγκορμη. Ἐνα ὑπόκοφο σφυροκόπημα, ὁ ρυθμικὸς χτύπος τῆς μηχανῆς πού ἐρχόταν, ἔφτασε στὴ γυμνασμένη ἀκοή της. Ἡ Βασίλω ἄρπαξε τὸ φανάρι καὶ ταραγμένη ὅπως ἦταν προχώρησε λίγο, περ' ἀπὸ τὴ φοβερὴ θέση μὲ τὸ διαβολικὸ ὄνομα. Μὰ τὰ πόδια της δὲν τὴν πῆγαιναν καλά, τρέκλιζε, καὶ σκόνταψε σὲ μιὰ πέτρα. Τὸ φανάρι τῆς ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι, κύλησε στὸ γκρεμὸ, πάει.

Τώρα; Τί θὰ γίνεῖ τώρα, Θεέ μου; Τώρα πού τὸ τραῖνο ζυγώνει ὀλοένα, ἐρχεται τὸ ἐπιβατικὸ τραῖνο, καὶ κείνοι ἰδέα δὲν ἔχουν, καὶ τρέχουν οἱ ρόδες, τρέχουν στὸν κατήφορο, στὸ χαλασμὸ, τρέχουν οἱ ρόδες φέροντας τὴ μηχανή, τὰ βαγόνια, τὶς ἀνθρώπινες ζωές, ὄλα μαζί, στὸ γκρεμὸ καὶ στὸ θάνατο...

Τί θὰ γίνεῖ τώρα; λέει ἡ Βασίλω καὶ τρέχει μπροστά, σασισμένη, νὰ προφτάσει τὸ τραῖνο, νὰ σταματήσει τὴν καταστροφὴ. Ἄχ, ναί, νὰ τὸ προφτάσει, νὰ μὴ γίνεῖ τὸ κακό!... Κι' ὄλο τρέχει, ἀνάμεσα στὶς ράγιες καὶ κουνάει τὰ χέρια της στὸ σκοτάδι, σὰν τρελλή, καὶ φωνάζει στὰ δυὸ φανάρια τῆς μηχανῆς πού προχωροῦν καταπάνου της, τέραστια σὰ μάτια παραμυθένιου θειοῦ:

—Σταθῆτε! Σταθῆτε! Σταθῆτε!...

Μὰ ἡ φωνὴ της δὲν ἀγροικίεται ἀπὸ κἀνενα, γιὰ τὴν πνίγει ἡ ἐρημιὰ τοῦ τόπου, τὸ φύσηγμα τοῦ ἀνέμου, ὁ τάραχος τῆς θάλασσας. Κ' ἡ Βασίλω ὀλότελα σασισμένη, ἀνάστατη, σκοντάφτει πάλι, πέφτει στὶς ράγιες, δὲν προφταίνει νὰ σηκωθεῖ, καὶ τὸ τραῖνο τὴ φτάνει. Ἐνας ἴλιγος τὴν ἄρπαξε, οἱ ρόδες πέρασαν ἀπάνου της τυφλές, μοιραίες, ὄλες οἱ ρόδες,—κι' ὄλο τὸ τραῖνο, ὄλες οἱ ἀνθρώπινες ζωές κύλησαν ἀπάνου στὸ βασανισμένο της κορμί, τρέχοντας νὰ πέσουν κ' αὐτὲς στὸ γκρεμὸ καὶ στὸ θάνατο.

Ἄ μ π ρ ἰ

Ὁ Θανάσης ὁ Ντάλας, ἦταν σίγουρος πὼς κανένας δὲ ρχότανε πίσω του... Γιατί, πού λέει ὁ λόγος νὰ τὸν κυνηγοῦσαν;.. Μηδὰ τὸν βάραινε κανένα κακὸ κ' εἶχε λόγους νὰ τρέμει ἓνα τέτοιο πράμα ἢ κάτεχε τὸ πλοῦτος κ' ἦταν μπορετὸ νὰ τραβήξει πάνω του, τὴ βουλημία τοῦ ξένου;... Οὔτε τὸνα συνέβαινε οὔτε τᾶλλο. Ὁ Θανάσης ὁ Ντάλας ἦταν —καὶ σ'αὐτὸ ἀπάνω δὲ χρειαζότανε κολαοῦζος— ἓνας ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ, ἀπὸ κείνους πού ζοῦνε καὶ πεθαίνουν χωρὶς νὰ νοιώσει κανεὶς ποτέ, ἐδῶ κάτω στὰ πικρὰ ἐτοῦτα χῶματα, τὸ πέρασμά του... "Ὅλο τὸ βίος του δὲν ξεπέρναγε ἓνα μαγαζάκι μικρὸ ἓνα «ὕδραυλικὸ κατάστημα», ὅπως τ' ἄρесе νὰ τὸ λέει, καὶ μερικά παλιὰ ἐργαλεῖα... Μ' αὐτὰ ἐφτιαχνε σουληνες, παγωνιέρες, φανάρια σίγκινα κι' ἄλλα ποῦναι χρειαζόμενα σ' ἓνα σπίτι καὶ ζοῦσε χρόνια τώρα τὴ φαμίλια του, δηλαδή τὴν Ἄνδριανή, τὴ γυναίκα του καὶ τὸν Πέτρο τὸ μοναχοπαίδι του...

Αὐτὸ μεγαλωμένο πιά, πάταγε στὰ δεκαεφτὰ καὶ σπούδαζε στὴν Ἐμπορικὴ. "Ὀρκο ὁ Ντάλας εἶχε κάνει, ὁ γυιὸς του νὰ μὴ μάθαινε τὰ βάσανα τῆς δικῆς του ζήσης. Νὰ μὴ μάθαινε ποτές τὴ λίμα καὶ τὸ κοπίδι, τοὺς σίγκους, τὰ μπροῦτζα καὶ τὸ καλέμι... Νὰ μὴν ἔχει μ' ἓνα λόγο νταραβέρια μὲ πράματα τῆς «γύφτικης» δουλειᾶς του, πού δὲν τοῦχε χαρίσει παρὰ χοντροδάχτυλα γεμάτα ρόζους, πληγὲς κ' ἓνα βίο χωρὶς ἀνάπαψη...

Ἐργάτες στὸ μαγαζὶ του δὲν εἶχε κι' οὔτε μπορούσε νὰ πεῖ κανένας πὼς ἔτρωγε τὸν κόπο τ' ἄλλουνοῦ... Δυὸ μικρὰ παιδιὰ μονάχα παράστεκαν στὴ δουλειά, κι' αὐτὰ τοῦ τᾶχαν μπιστευτεῖ φίλοι του γιὰ «νᾶναι μαζεμμένα ἀπὸ τοὺς δρόμους καὶ νὰ μαθαίνουν μιὰ τέχνη». Ὡς τόσο τὰ Σαββατόβραδα, τοὺς ἔβγαζε ἓνα βδομαδιάτικο, ἔτσι γιὰ νὰ δοκιμάζουν τὴ χαρὰ πού νοιώθει κανεὶς παίρνοντας κάποιο κέρδος τοῦ κόπου τῶν χειρῶν του καὶ νὰ κουβαλᾶνε μιὰ πεντάρια στὸ σπίτι. Τῶνοιωθε ἐτοῦτο μέσα του ξεχωριστὰ ὁ Ντάλας, πού θυμότανε τὰ δικά του, τὰ μικρὰ χρόνια... Τὸν καιρὸ ποῦχε παρατήσει τὸ δημοτικὸ—ἢ φτώχεια τοῦ πατέρα του δὲ σήκωνε πολλὰ γράμματα—κ' εἶχε πρωτομπεῖ σὲ δουλειά... "Ὅλη τὴ βδομάδα τότες καθάριζε μαντέμια, βούταγε δλάκαιρος στὴ μουντζούρα τοῦ γύφτικου, μὰ σὰν ἔφτανε τὸ Σαββατόβραδο κ' ἔπαιρνε κι' αὐτὸς μὲ τὴν ἀράδα του τὸ βδομαδιάτικο—ἓνα φυσέκι ἀργεντινὲς δεκάρες—γινόταν ἄλλος ἄνθρωπος... Νόμιζε πὼς μεγάλωνε τὸ μπότι του καὶ γύριζε καμαρωτὸς στὸ σπίτι. Ἄπλωνε ὕστερα τὸ φυσέκι στὴ μάννα του, κι' ἦταν ὁ τρόπος του τέτοιος πού κίνηε ξέχναγε τὴ μουτζούρα πού τῆς κουβά-

Ἄ γ ά π η

"ὦ! τὰ σταχτιά, παιδιάτικα σου μάτια,
πού σάμπως φοβισμένα μὲ κοιτάζουν!
Μὲ σφάζουν, σὰ μαχαίρια μὲ σπαράζουν,
μοῦ κάνουν τὴν καρδιά χίλια κομμάτια.

Εἶν' τοῦ κορμιοῦ ἢ ζέστα; Εἶναι τὸ σφρῖγος
πῶχεις χυτὸ σὲ χέρια καὶ ποδάρια;
"Ἡ τῆς ψυχῆς σου ἢ ἔκφραση ἢ καθάρια
πού μὲ κερνᾶ τ' ὀλόγλυκο αὐτὸ ρῖγος;

Δὲν ξέρω. Οὔτε καὶ θέλω νὰ γνωρίζω.
Κάποτε ἢ τέλεια ἐπίγνωση μᾶς βλάφτει
κ' εἴμαστε πιὸ εὐτυχεῖς μακρὰ ἀπὸ δαύτη.

Γι' αὐτὸ, κάτι σου ἀσήμαντο ἄς νομίζω
πὼς εἶν' αὐτὸ πού πάει νὰ μὲ τρελλάνει:
Νά! ἢ βούλλα τὸ σαγῶνι σου πού κάνει.

ΚΟΥΛΗΣ ΛΑΕΠΗΣ

λαγε—έτρωγε τὰ χέρια της στίς ἀλυσσιβες νὰ τοῦ τὴν καθαρίσει—καὶ τὸν θωροῦσε σαστισμένη...

“Ὁμως πῆγαινε καιρὸς τώρα δὰ πού δὲ μποροῦσε νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ κάτι βαρὺ ποῦχε μέσα του... Λαχταροῦσε νὰ περάσει ἡ μέρα κ’ ὅταν ἔφτανε τὸ βράδυ γύριζε στὸ σπίτι του σὰν τρομαγμένο πουλὶ πού δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα νὰ χωθεῖ στὴ φωλιά του. Περπάταγε στὸ δρόμο βιαστικά, κ’ ὅταν ἔφτανε στὴν πόρτα του φουσκωμένος ἀπ’ τὸ τρεχιό—τᾶχε ὁ Ντάλας τὰ χρονάκια του, λογάριαζε πὼς εἶχε καβαντζάρει τὰ πενήντα χρόνια—ἀνάσαινε βαθειὰ κ’ ὕστερα πέρναγε πεταχτὰ τὸ κατώφλι της καὶ τὴν σφάλαγε προσεχτικά. Τὴ σφάλιζε ἔτσι πού τὸν ἔβλεπε νὰ τραβάει τὸ σύρτη, νὰ ξετάζει τὴ σιγουριά της—ἂν ἦταν πιασμένα καλὰ τὰ ποδάρια της—κ’ ἔλεγε μετὰ τὸ μυαλό σου πὼς τὸ δίχως ἄλλο ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε λόγους νὰ φοβᾶται ἐχθροὺς ποῦθελαν τὸ κακό του... “Ὅταν βεβαιωνότανε πιά πὼς ἡ πόρτα ἦταν κλειστὴ καὶ σιγουραρισμένη στὴν ἐντέλεια, τότες βγάζοντας τὸ μαντήλι του σκούπιζε τὸ γεμάτο ἀπὸ θρόμβους ἰδρώτα μετωπὸ του καὶ τράβαγε στὸ βᾶθος. Κάποτε ἡ Ἀνδριανή, πού δὲν ἤξερε νὰ ξηγήσει τὸ παράξενο ἐτοῦτο φέρισμα, τὸν εἶχε ρωτήσῃ ἀπλὰ κ’ ἡμέρα.

—Μὰ σὲ κυνηγοῦνε καὶ κάνεις σὰ φοβισμένος;

“Ὁ Ντάλας ἀπάντησε τὸ σωστό: “Ὅ,τι ἕνα τέτοιο πρᾶμα δὲ συμβέβαινε... Μολαταῦτα ἦτανε καιρὸς ποῦχε μιὰν ἀλλόκοτη αἴσθηση μέσα του. Λὲς κ’ ἡ ζωὴ δὲξω ἀπ’ τὸ σπίτι του ἦτανε μπόρα πού στεκότανε ἀδύνατο νὰ βαστάξει πιά στὴ ράχη του, δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα νὰ σουρουπώσει, νᾶρθε τὸ βράδυ καὶ νὰ τρυπώσει πίσω ἀπ’ τὴν πόρτα του. “Ὅλη του ἡ μέρα στὸ μαγαζί, ἀνάμεσα στὰ ἐργαλεῖα καὶ καὶ τοὺς τσίγκους, διόλου δὲν ἔμοιαζε μετὰ τὰ περασμένα χρόνια. Τότες ἦτανε χαρὰ του νὰ σηκωθεῖ πρωτὶ νὰ πάει ν’ ἀνοίξει, νὰ καταπιαστεῖ μετὰ τὴ δουλειὰ του. Τὸ βράδυ ρχότανε καὶ δὲν ἔλεε νὰ παρατηρήσει τίς λίμες, τὰ καλέμια, νὰ μπαρώσει. Τώρα ὅλα εἶχαν ἀλλάξει. Τὸ μαγαζί, οἱ ἄνθρωποι, ὁ δρόμος... Γέμιζαν τὰ πάντα ἀπὸ διαφορετικὰ χρώματα καὶ μιὰν ἀλλοιώτικη βουή, μιὰ βουή πού δὲν τὴν ἄντεχε ἡ καρδιά σου, ποῦταν χίλιες φωνὲς μαζί, ποῦχε στὸ βᾶθος της κλάμμα καὶ σπαραγμὸ καὶ δὲ ζήταγες παρὰ κλείνοντας τὰ μάτια καὶ τ’ αὐτιά σου, νὰ τραβηχτεῖς μακριὰ σ’ ἀπόμερη γωνιά πού νὰ μὴν τὴν ἔφτανε τίποτα ἀπ’ ὅ,τι βάραινε τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πόλης... Δούλευε τὸ λοιπὸν, ἔφτιαχνε σουληνες καὶ φανάρια, μίλαγε μετὰ τὰ παιδιά, μὰ ἡ ψυχὴ του δὲν εἶχε συχασμό. “Ενας στρατιώτης κουρελιασμένος, κατὰμαυρος ἀπ’ τοὺς καπνοὺς καὶ τὴν ἀντάρρα τοῦ πολέμου μ’ ἐφ’ ὄπλου

λόγχη», στὰ χέρια ἦτανε μέσα του ὀρθὸς καὶ δὲ λαχτάραιε παρὰ τὴν ὥρα πού θὰ γύριζε, ν’ ἀσφαλιστεῖ στ’ ἀμπρί του...

Καὶ σὰν πέρναγε τὸ κατώφλι του κ’ ἔνοιωθε τὴν πόρτα σιγουραρισμένη, τὰ παραθυρόφυλλα κατάκλειστο—νὰ μὴ φτάνει οὔτε τὸ σφύριγμα τ’ ἀγέρα πού ξέπλενε τὸ δρόμο, οὔτε οἱ ἦχοι τοῦ ράδιου κάποιου πιὸ κάτω καφενὲ (τί τᾶθελε ὁ βλογημένος) καὶ τὴ μιλιὰ τῶν περαστικῶν ἀνθρώπων—ὁ στρατιώτης ποῦχε μέσα του τ’ ὄπλο, λευτερωτότανε ἀπ’ τ’ ἀμπέχωνο καὶ σύχαζε. Γινόταν ὕστερα ὁ Ντάλας ὀλότελα διαφορετικὸς. Αἰστανότανε ν’ ἀλαφρώνουν τὰ μέσα του, ν’ ἀγγιζοῦσε τὴν ψυχὴ του ἕνα κομμάτι δροσιάς πού τὴ γένναγε ἡ σιγουριά κ’ ἡ αἴσθηση ὅτι εἶχε νὰ ζήσει μιὰ ὀλάκερη νύχτα στ’ ἀσφαλισμένο του σπίτι καὶ σουλατσάροντας μετὰ τὴν πιτζάμα στίς κάμαρες, μίλαγε μιὰ μετὰ τὴν Ἀνδριανή—«ἄλλαξες βλέπω τὴ θέση αὐτοῦ τοῦ κάντρου... “Ὅστε πάει κεῖ καλλίτερα;» καὶ μιὰ μετὰ τὸν Πέτρο, τὸ μοναχοπαίδι του—«πὼς τὰ πηγες στὸ σχολεῖο σου σήμερα;»—σὰ νᾶθελε λὲς νὰ γευτεῖ ὡς τὸν πάτο αὐτὴ τὴν αἴσθηση... “Ἐπειτα ἔτρωγε, ξάπλωνε γιὰ λίγο σὲ μιὰ παλιά πολυθρόνα ποῦταν στὴν ἄκρη τῆς τραπεζαρίας κ’ ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα, πέρναγε στὴ κρεββατοκάμαρα νὰ πλαγιάσει νὰ κοιμηθεῖ... Σπάνια ὅμως σφάλιζε γρήγορα τὸ μάτι του... Τίς πιὸ πολλές φορές—κι’ ἄς μὴ τὸ ὑποφιαζόταν ἡ Ἀνδριανή—ἔπεφτε ἐτοῦτο συλλογισμένο πάνω στὸ μικρὸ φῶς πού ξεπηδοῦσε ἀπ’ τίς κόχες τῆς διπλανῆς πόρτας πού τρύπαγε τὸ σκοτάδι τῆς κρεββατοτοκάμαρας κ’ ἔμενε ἀνοιχτὸ μέχρι πού θάρχόταν πάνω του καὶ θὰ βάραινε ὁ ὕπνος... Τοῦ φαινότανε σὲ τέτοιες ὄρες πὼς ἕνας ἄλλος στρατιώτης ἀγρυπνοῦσε πλάϊ καὶ τοίμαζε κιόλας—τὴ στιγμή πού κείνος γύριζε—τὰ σκέδια τῆς δικῆς του ἐξόρμησης...

“Ἐβλεπε μετὰ τὸ μυαλό του τὸν Πέτρο νὰ βαρυαναसाίνει σκυμμένος στὰ γραφτὰ καὶ τὰ βιβλία του, νὰ πασχίζει νὰ λύσει τὰ προβλήματα κ’ ἡ ψυχὴ του σφιγγότανε, γιόμιζε ἀπὸ κάτι πού δὲ μπόραε νὰ τὸ ξεδιαλύσει. “Ὁ μοναχογιὸς τοῦ φάνταζε στὰ μάτια του σᾶνα μικρὸ κ’ ἀδύνατο λουλουδάκι ποῦχε ξεπεταχτεῖ στὸ ὑγρὸ χεῖλος ἐνὸς σκοτεινοῦ ὑπόγειου ἀμπριοῦ καὶ δὲν ἤξερε, ἂν ἔπρεπε νὰ χαρεῖ ἢ νὰ σταθεῖ γεμάτος λύπη καὶ δέος...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

Ἀρχαία στροφή

Ἄκουστε τὸ μῦλο νὰ ἤχεῖ
Τριγύρω εἶναι ντυμένες γιορταστικά οἱ μηλιές
Ἡ Μαντώ πηγαίνει καμαρωτὴ κι' ἀνέφελη
ἀπ' τὸ μονοπάτι τῶν λευκῶν μηλιῶν

ᾠ, Μαντώ, οἱ δαντέλλες ἀπὸ μαργαρίτες
ὦ, Μαντώ, κεῖ κάτω περνᾷς
μὴ στὸ λίκνισμα τῆς ἀνάλαφρης ρόμπας σου
Μαντώ, Μαντώ, βρίσκομαι στ' ἀνάρηχα καὶ σὲ καλῶ
Μαντώ ὄνομα χελιδonioῦ
Μαντώ ὄνομα φλάουτου
Καὶ εἶμαι τὸ ἀγόρι, στὰ ρηχὰ τοῦ ποταμοῦ πού σὲ καλεῖ

Πόσο ἀγαπηθήκαμε
Οἱ καμπάνες δὲν τὰ εἶπαν ὄλα, δὲν τὰ εἶπαν ὄλα
κι' ὁ μῦλος καὶ τὸ ἀναδευόμενο νερὸ
Πολὺ παληὰ εἶναι ὄλα αὐτά, φίλη μου
Εἶναι τόσο παληὰ πού δὲν τὰ ξέρει πιά κανεὶς

Κ' οἱ στριγγιές φωνές τῶν τζιτζικιῶν
στὰ ζεστά χαντάκια τοῦ θερισμένου καλοκαιριοῦ
Καὶ τὸ νερὸ τοῦ ἀναβρυστικοῦ ποταμοῦ
κοντὰ στὴν ἄμμο πού δίσταζε κανεὶς
προτοῦ νὰ μπεῖ ἀνάμεσα στὰ καλάμια
πρὸς τὰ ξανθὰ ρεύματα φορτωμένα βαρεῖὰ σύννεφα
Εἶναι τόσο παληὰ, Μαντώ, Μαντώ
Ἄκουστε, ἀκούστε. Εἶναι σήμερα; Ἦταν ἄλλοτε;
Οἱ δυὸ μπρούτζινες ἀδελφές τραγοῦδησαν ἢ μιὰ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη

καὶ πολὺ μακρὰ πηγαίνουν πάνω ἀπ' τὶς λεῦκες οἱ ἀχοὶ τους
καθὼς κύματα ἀργὰ φυλλοροημένα
στὸν ἄνεμο τοῦρανοῦ ἐγκαταλελειμένα
Ἄκουστε, ἀκούστε. Εἶναι σήμερα; Ἦταν ἄλλοτε;
Οἱ μηλιές ἔχουν γιορταστικὲς φορεσιές
Στ' ἀνάρηχα, Μαντώ, τὸ παιδί σὲ καλεῖ
Τραγουδοῦν ἀκόμη οἱ παληές ἡμέρες
Περνοῦν ἀκόμη μὲ μανδύα ἀπὸ μαργαρίτες οἱ παληές ἡμέρες
Μαντώ ἀνασήκωσε τὸ φόρεμά σου πάνω ἀπ' τὶς ἄσπρες κάλτσες σου
Πῆδηξε τὸ ρυάκι πάλι, Μαντώ.

Ὁ χαρακτήρας τοῦ Ρασίν

Ἄλλοτε θεωροῦν ἀπαραίτητο νὰ χαρακτηρίζουν μὲ σύντομους ὀρισμούς κάθε εἶδος τέχνης λένε πὼς κλασικά εἶναι τὰ ἔργα πού δὲ φέρουν τὴν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ δημιουργοῦ τους.

Μὰ ἄραγε εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει τέχνη τελείως ἀπρόσωπη; καὶ τὸ «ἐγὼ» τοῦ καλλιτέχνη καὶ τοῦ ποιητῆ δὲν βρίσκει τὸν τρόπο νὰ ξεπροβάλει καὶ νὰ μᾶς γίνει αἰσθητὸ, ἀκόμη κι' ὅταν ὁ ποιητὴς θέλησε συστηματικὰ νὰ τὸ ἀποκλείσει; Ὅσοι πιστεύουν στὴν πρώτη ἐκδοχὴ φέρνουν τρανὸ παράδειγμα τοὺς Γάλλους κλασικοὺς καὶ προχειρότερο ἀκόμα τὸ Ρασίν πού μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν τρακοσόχρων του ἔχει ἀποκτήσει καὶ κάποιαν ἐπικαιρότητα.

Εἶναι ὅμως ἀληθινὰ ἀπρόσωπο τὸ ἔργο του;

ἘΓράφει γιὰτὶ εἶναι ἐρωτευμένος—εἶχε πεῖ γι' αὐτὸν ἡ Κα Σεβινιὲ μὲ τὴ δαιμονία τῆς διαίσθησης. Ὅταν ὁ ἔρωτας σβύσει μέσα του, θ' ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴ σκηνή». Τὰ λόγια αὐτά πού γράφηκαν εὐθὺς μετὰ τὶς πρῶτες παραστάσεις τῆς Ἀνδρομάχης—στὴν ἀρχὴ δηλ. τοῦ σταδίου του—ὑπῆρξαν προφητικά. Ὅταν ὁ Ρασίν νοικοκυρεύτηκε, ὅταν διέκοψε τοὺς δεσμούς του μὲ τὶς γυναῖκες τοῦ θεάτρου—καὶ εἶχε δηλ. σβύσει μέσα του ὁ ἔρωτας—δὲν ξανάγραψε πιά γιὰ τὸ θέατρο καὶ ὁ λόγος εἶναι εὐνόητος: ὁ ἔρωτας πού φλέγει τοὺς ἥρωές του, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἦταν ἀπλῶς τὸ ἀντικατόπτρισμα τοῦ αἰσθήματος πού δοκίμαζε ὁ ἴδιος κι' ὅταν ὁ δραματογράφος ἀποφάσισε νὰ φρονιμέψει γιὰ νὰ γίνει ἀρεστός στὴν αὐλή, σταμάτησε μοιραῖα ἡ ἐμπνευσή του.

Αὐτὸ ἴσως νὰ μὴ ἐξυπηρετεῖ ἀπολύτως τὴ θέση μας ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη ὡς σήμερα ὁ ἔρωτας θεωρήθηκε πηγὴ ἐμπνεύσεως. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἀξίζει νὰ σημειώσουμε εἶναι ὅτι τὰ «ἀπρόσωπα» τάχα ἔργα τοῦ Ρακίνα μᾶς ἀποκαλύπτουν τὸν ἀληθινὸ χαρακτήρα του, τὴν πραγματικὴ προσωπικότητά του, πού ὁ ἴδιος θέλησε συστηματικὰ νὰ κρύψει καὶ πού ὁ γυιὸς του ὁ Λουὶ θέλησε ἐπίτηδες ν' ἀλλοιώσει στὴν πασίγνωστη βιογραφία τοῦ πατέρα του.

Ἀναλύοντας πράγματι τὰ ἔργα του παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἥρωές του ὄλοι δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ζωντάνια: ὑπάρχουν «τύποι» γεμάτοι ζωὴ, αἰώνιοι, ἀκατάλυτοι πού μᾶς καταπλήσσουν μὲ τὴν ψυχολογικὴ τους ἀκρίβεια, τὴ συναισθηματικὴ τους ἀλήθεια. Τύποι πού μένουν στὴ φαντασία μας ζωντανοὶ γιὰτὶ εἶναι βαθύτατα παρατηρημένοι καὶ γιὰτὶ ὁ χαρακτήρας τους ἔχει ἀναλυθεῖ μὲ ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ ἀκρίβεια. Ὁ Ρακίνας φαίνεται νὰ εἰσχωρεῖ μέσα τους, ν' ἀναλύει κάθε τους σκέψη, νὰ παρακολουθεῖ κάθε τους διανόημα, νὰ βλέπει μέσα στὰ ἄ-

δουτα τη ψυχής τους σαν σε βιβλίο.

Τέχνη μεγάλου συγγραφέα! Θα πουν πολλοί. Και το θαυμαστικό αυτό επιφώνημα θαχε τη πλήρη του αξία αν όλοι οι πρωταγωνιστές του Ρασίν είχαν την ίδια ψυχολογική αλήθεια.

Μά δε συμβαίνει αυτό. Δίπλα στους ζωντανούς αυτούς ανθρώπους, τους γεμάτους νεύρα και πάθος, υπάρχουν άλλοι... "Άλλοι που αν έπρόκειτο για ζωγραφικό πίνακα θαλεγε κανείς πως τους ζωγράφισε κάποιος αδέξιος μαθητής του δασκάλου, που δημιούργησε τις άλλες ακατάλυτες μορφές. Τύποι μισόσβυστοι, χλωμοί, χωρίς άτομικό χαρακτήρα, ανθρωποι-σκιές που δύσκολα κατορθώνουμε να ξεχωρίσουμε στη μνήμη μας." Αλήθεια τί διαφέρει ο Ίππόλυτος από τον Βρετανικό; Είναι και οι δυο εύγενικοί, άβροί, έρωτοχτυπημένοι άτυχοι... .

Κάθε συγγραφέας, ακόμη και ο μεγαλύτερος, έχει τις αδυναμίες του, θα πουν μερικοί. Ναι, βέβαια. Αλλά προκειμένου για τον Ρασίν θα παρατηρούσε κανείς ότι όλοι οι ζωντανοί ήρωές του έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, ενώ αντίθετως οι ήρωες - φαντάσματα ανήκουν κ' εκείνοι σε ορισμένο κύκλο.

Και το γεγονός αυτό είναι ένδεικτικό ότι οι θαυμαστές δημιουργίες της πρώτης κατηγορίας δεν όφείλονται άπλως στη δαιμονία παρατηρητικότητα του Ρασίν και στη μεγαλοφυή του διάθεση. Τα προσόντα αυτά θα τον βοηθούσαν να ζωγραφίσει κάθε είδους χαρακτήρες, πράγμα όμως που, όπως τονίσαμε, δε συμβαίνει.

Πώς λοιπόν πρέπει να εξηγήσουμε αφ'ένος τη ζωντανία ορισμένων ηρώων του, που έχουν κοινά μεταξύ τους ψυχολογικά προσόντα, και αφ'έτερου την άτονία άλλων που ανήκουν κι αυτοί σε μια χωριστή ψυχολογική ομάδα, αντίθετη μάλιστα από την πρώτη;

Μια εξήγηση μόνον χωρεί: Ο Ρακίνας είχε στενή ψυχολογική συγγένεια με τους πρώτους. Τα πάθη τους τα γνώριζε, τα αίσθηματά τους τα συμμεριζόταν κι αν παρακολουθούσε «έν τη γενέσει» της κάθε τους σκέψη είναι ακριβώς γιατί ο ποιητής παρακολουθούσε μέσα στον ίδιο τον έαυτό του την βαθμιαία διαμόρφωση κάθε του αίσθηματος. "Έβλεπε μέσα στη καρδιά τους γιατί ήταν όμοια με τη δική του. "Έτσι άθελά του μάς άφησε μέσα στο έργο του την ίδια την εικόνα της ψυχής του που διαφέρει απ' την εικόνα εκείνη που άργότερα ο γυιός του θέλησε να μάς παρουσιάσει.

Και ποιά ήταν η εικόνα αυτή;

"Ας μελετήσουμε τον Πύρρο και το Μιθριδάτη, την Έρμιόνη και τη Ρωξάνη, τον Τίτο και την Άγριππίνα και τους Joad— τις ζωντανώτερες δηλ. απ' τις μορφές που δημιούργησε—μορφές που έχουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Θα μάς παρατηρήσουν ίσως μερικοί πως

άφήνουμε κατά μέρος την πιστή Άγδρομάχη, την πονεμένη Βερενίκη, την εύγενική Μονίμη... Μά οι τρεις αυτές γυναικείες μορφές μάς αποκαλύπτουν κάτι άλλο απ' την ψυχολογία του Ρακίνα: αντιπροσωπεύουν τους πόθους, τις επιθυμίες του και όχι τα ίδια τα προσωπικά αίσθηματά του. Είναι οι παραστάσεις της ιδεώδους γυναικας που όνειρευόταν να συναντήσει και μάς αποκαλύπτουν το είδος της αγάπης που λαχταρούσε να έμπνεύσει. Κι' απόδειξη του πράγματος είναι ότι δεν προκαλούν εκείνες με τις πράξεις τους και πλοκή της τραγωδίας μά προσπαθούν να λυτρωθούν από κάποια κατάσταση που άλλοι τους δημιούργησαν.

Αφοϋ κλείσουμε λοιπόν την παρένθεση αυτή, άς ξανακοιτάξουμε τους ήρωες εκείνους που μάς καταπλήσσουν με τη ζωντανία τους και άς δοϋμε τί θα μάς αποκαλύψει η ψυχολογία τους για το χαρακτήρα του ίδιου του Ρασίν.

Οι τέσσερες πρώτοι συγκλονίζονται όλοι από τον έρωτα. "Έναν έρωτα βίαιο, παράφορο, γεμάτο πάθος, που τους άπορροφά κάθε άλλη σκέψη και τους δεσμεύει την κρίση. Κι' ο έρωτας αυτός συνοδεύεται από άγρια, άπέραντη ζηλοτυπία, έτοιμη να φθάσει, από έκδίκηση, ακόμη και ως το έγκλημα. Γιατί στίς κατά βάθος έγωϊστικές αυτές φύσεις ο έρωτας όταν περιφρονηθεί μεταβάλλεται εύθως σε μίσος που ζητά έκδίκηση. Ο έρωτας βέβαια είναι κάτι το συμπτωματικό όπως και η ζήλεια. Μά ο έγωϊσμός που η μορφή αυτή του έρωτα προϋποθέτει, η βιαιότητα του χαρακτήρα και η έκδικητικότητα που τον συνοδεύουν είναι στοιχεία που, έστω αν και είναι ύπολανθάνοντα, χαρακτηρίζουν μονίμως έναν άνθρωπο και είναι έτοιμα ν' άνεβουν στην επιφάνεια μόλις όποιοδήποτε πάθος τον άναγκάσει ν' άφήσει τη μάσκα της κοσμικότητας. Ο Πύρρος μιλά μ' όλη την άβρότητα Γάλλου αύλικού μά κάτω από το μελιστάλακτο ύφος του τί τρομερές άπειλές κρύβουν τα λόγια του!.. Κάτω από την τόση φραστική του άπαλότητα τί τρομερή βιαιότητα κρύβει ο ίδιος ο Ρασίν!..

Οι τρεις άλλοι απ' τους ήρωες π' άναφέραμε, έχουν για κοινό χαρακτηριστικό τη φιλοδοξία. Φιλοδοξία άπέραντη, άχαλίνωτη που έχει γίνει σκοπός της ζωής τους και κάνει τον Τίτο να θυσιάζει στο μεγάλο του θρόνου τη σπάνια άφοσίωση της Βερενίκης, της γυναικας που επί πέντε χρόνια τούχε έμπνεύσει κάθε τι το μεγάλο.

Θά μπορούσαμε ν' άνακαλύψουμε στο έργο του και άλλα σκόρπια παραδείγματα φιλοδοξίας που θυσιάζει έμπρός της τα πάντα, όπως θα μπορούσαμε να βρούμε και πλήθος ακόμη δείγματα βιαιότητας και παράφορου πάθους, μά οι τύποι που άναφέραμε είναι άρκετοί για να πείσουν με τη συχνή επανάληψη των ίδιων χαρακτηριστικών πως δεν είναι προϊόντα της παρατηρητικότητάς του μονάχα, μά είναι κομμάτια της ίδιας του της ψυχής.

"Ήταν λοιπόν άνθρωπος γεμάτος πάθη, ζηλιάρης, έγωϊστής βίαιος, έκδικητικός και συγχρόνως έρωτιάρης ο Ρασίν; Άσφαλώς ναι. Η εικόνα αυτή που ξεπροβάλλει μέσα απ' το έργο του είναι ακριβώς ο αντίποδας εκείνης που ο γυιός του μάς παράδωσε. Μά ποιός μάς έγγυάται πως ο εύλαβικός ποιητής των «Θρησκευτικών ύμνων» δε θεώρησε καθήκον να έξιθανικεύσει τον πατέρα του; Κ' έπειτα πως θάπρεπε

νά εξηγήσουμε την ποιητική του αδυναμία κάθε φορά που θέλησε να παραστήσει ανθρώπους μαλακούς, ήρεμους, άπλεις ψυχές χωρίς πάθη που μοιάζουν ακριβώς με την εικόνα που μας έδωσε ο γυιός του ;

“Επειτα ο χαρακτήρας αυτός που ανασυνθέτομε απ’ τη ψυχολογία των ήρώων του, δικαιώνεται πλήρως απ’ τη ζωή και τη δράση του. Οί βίαιοι έρωτές του—δειγμα της φλογερής ιδιοσυγκρασίας του—και ή βιαιότερη ζήλεια του άποτελοῦσαν θέμα για τὸ κοσμοπολιτὸ τῶν συγχρόνων. Οί τρομερές σκηνές που έκανε στη Du Parc (Ντυπάρ) και που δέν περιορίζοντουσαν φαίνεται μόνον σέ λόγια, έκαναν πολλούς νά ισχυρισθοῦν ὅτι εκείνος τή δηλητηρίασε από ζήλεια. Ἡ κατηγορία ήταν βέβαια άστήρικτη, άφου εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τί πέθανε ή ὁμορφη ήθοποιός, δείχνει ὅμως αρκετά πὼς οί σύγχρονοί του, που τὸν γνώριζαν καλλίτερα ἀπὸ μᾶς, τὸν θεωροῦσαν ἰκανὸ χάρη στη βιαιότητά του νά παίξει στη ζωή τὸ ρόλο Ἑρμιόνης. Ἡ βιαιότητα αὐτή και ή εμπάθεια φαίνονται ἀκόμη και στην περίφημη φιλονεικία του με τὸ Πὸρ Ρουαγιάλ, ὅταν για λόγους μηδαμινούς ἐπέτεθη με πρωτοφανή μανία κατὰ τῶν παλιῶν εὐεργετῶν του. Και ή εὐθιξία που ἔδειξε ἀπέναντι ὄχι μόνον τῶν ἀντιζήλων του μᾶ και τῶν φίλων του ἀκόμη καθαρά πόσο μεγάλη ἰδέα εἶχε για τὸ ἄτομο του, πόσο δηλ. ἐγωϊστῆς ήταν.

“Ερωτας, ζήλεια, βιαιότητα, εμπάθεια εἶναι χαρακτηριστικά που βρίσκονται σέ κάθε γραμμὴ τῶν ἔργων του και που ἐπικυρώνονται ἀπὸ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς νεότητάς του.” Ὅσο για τή φιλοδοξία, αὐτή ἀρκεῖ για νά ἐξηγήσει ὅλη τὴν αἰφνίδια μεταστροφή τῆς ζωῆς του. Φαίνεται πὼς στὰ δικά του μάτια ή αὐλικὴ δόξα ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τή φιλολογικὴ φήμη και ἀποφάσισε θεληματικά νά θυσιάσει τή δεύτερη για τὴν πρώτη.

Στὴ φιλοδοξία αὐτὴ που σήμερα μᾶς φαίνεται ἀσήμαντη, για νά μὴν πῶ γελοία, ὑπόταξε ὅλη του τὴ ζωή, κι’ αὐτὴ, πολὺ περισσότερο παρὰ οί θρησκευτικὲς τάχα πεποιθήσεις του, τὸν ἔκαμαν νά ἐγκαταλείψει τὴ σκηνὴ και νά περιοριστεῖ στὸ ρόλο τοῦ ἀναγνώστη και τοῦ ἱστοριογράφου τοῦ βασιλέως. Ὁ πόθος νά φανεῖ ἀρεστὸς στίς Βερσαλλίες τὸν ἔκαμε ν’ ἀλλάξει ριζικὰ τρόπο ζωῆς και νά συμμορφωθεῖ με τὶς ἐπιθυμίες τῆς σεμνότηφης Maintenon, που θέλησε προσποιητὰ νά κολακεύσει μ’ ὀρισμένους ὑπαινεγμούς τῆς Ἑσθήρ, ὑπαινεγμούς που σήμερα μᾶς φαίνονται κακοῦ γούστου.

Πάντως τὰ θέματα του και οί χαρακτήρες τῶν ἠρώων του μᾶς μαθαίνουν για εκείνον πολὺ περισσότερα παρὰ ὀποιαδήποτε βιογραφία του. Και ή διαπίστωση αὐτὴ εἶναι τόσο σημαντικότερη, ὅσο ὁ ἴδιος θέλησε ν’ ἀποκλείσει συστηματικά κάθε προσωπικὸ τόνο ἀπὸ τὸ ἔργο του.

Μὰ τὸ πρᾶγμα φαίνεται πὼς εἶναι ἀδύνατο. Τὸ ἐγὼ τοῦ καλλιτέχνη, ὅσο κι’ ἂν ὁ ἴδιος θελήσει νά τὸ ἀπομακρύνει, ξεχειλίζει ἀπὸ παντοῦ και ἔρχεται νά βάλει τὴ σφραγίδα του—τὴ σφραγίδα τῆς ζωῆς και τῆς ἀλήθειας—σέ κάθε ἀληθινὸ ἔργο τέχνης. “Ἄν κάποιον ἔργο ἦταν ἀληθινὰ και τέλεια ἀπρόσωπο θᾶταν μοιραῖα ἄψυχο και ἐπομένως θᾶπαυε νᾶχει καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ἄρκει νά κοιτάξουμε ἀπὸ κοντὰ, χωρὶς ὀρισμένες προκαταλήψεις, ἕνα καλλιτέχνημα και εἶναι ἀδύνατο νά μὴ βροῦμε κάπου κρυμμένη τὴν ψυχὴ τοῦ τεχνίτη του.

Κ. ΣΦΑΒΕΛΛΟΥ

Ἐπὶ μῆνα θε μῆνα

ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΜΑΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

‘Ο Κρυστάλλης στὴν αἰωνιότητα

‘Ο Κρυστάλλης βρήκε, μισὸν αἰῶνα ἔπειτ’ ἀπὸ τὸ θάνατό του, αὐτὸ που λέμε δικαίωση. Ἡ προτομὴ που τοῦ ἔστησαν τελευταῖα στὴν πλατεία τῆς Πεντέλης τὰ ἐκδρομικὰ σοματεῖα εἶναι ή τέταρτη, νομίζω, στή σειρά. “Ετυχε νάμαι κι’ ἐγὼ σέ μίαν ἄκρη, μέσα στίς χιλιάδες τοῦ πλήθους που συνάχτηκε ἐκεῖ για νά τιμῆσει ἕναν ποιητὴ. Πόσοι ἀπ’ αὐτοὺς νά εἶχαν διαβάσει ἔστω κι ἕνα τραγούδι τοῦ νεκροῦ ; Αὐτὸ δέν ἔχει και μεγάλη σημασία. Τὸ κοινὸ τῶν ποιητικῶν συλλογῶν εἶναι, ὅμοια με τῶν συναυλιῶν και τῶν ἐκθέσεων, περιορισμένο. Θ’ ἀργήσει ἀκόμα ὁ λαὸς μᾶς νά ἔρθει σ’ ἄμεση ἐπαφὴ με τὰ κείμενα που φιλοδόησαν νά τὸν ἐκφράσουν. Χρειάζεται προλείανση ἐντατικὴ κι ἔπειτα ἕνα σκούνημα γενναῖο. Μὰ κι αὐτὸ που γίνεται τώρα δέν εἶναι καθόλου περιττό. Σιγὰ σιγὰ συνηθίζει ὁ κόσμος στὴν ἰδέα πὼς ὑπάρχουν ποιητές, συνηθίζει ἕνα ὄνομα, ὕστερα ἕνα ἄλλο. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἴσαμε τὴν πόρτα τοῦ βιβλιοπωλείου ή ἀπόσταση ἔχει πιά λιγοστέψει. “Ἄν ἀπὸ τοὺς προχθεσινούς ἐκδρομείς δέν ἤξεραν ὄλοι καλά για ποῦ λόγῳ εἶχαν ἀνέβει στὸ βουνό, εἶμαι βέβαιος πὼς κανένας δέ γύρισε πίσω με τὴν ἀγνοία του. Κι ὅταν μεθαῦριο κάποιον παιδί μελετηρὸ αὐτοῦ τοῦ πατέρα ή τῆς μητέρας θελήσει με τὶς οἰκονομίες του ν’ ἀγοράσει ἕνα λογοτεχνικὸ βιβλίο, οί γονεῖς του, που κάτι σχετικὸ θὰ τοὺς ἔχει μείνει στὴ μνήμη, δέ θὰ τ’ ἀποπάρουν. Με κάτι τέτια μικροπράματα οἰκοδομεῖται βαθμιαῖα ή συνείδηση ἑνὸς φιλοτέχνου. “Ετσι πυκνώνεται τὸ ἀκροατήριον τῶν διαλέξεων, ζητιοῦνται περισσότερο τὰ σοβαρὰ περιοδικὰ, μαθαίνει ὁ λαὸς ὄνειροπόληση κι ἀπαγγελία. “Ὡς τὰ σήμερα δέν πληροφοροῦνται τὴν ὑπαρξὴ τῶν ποιητῶν παρὰ ὅταν αὐτοκτονήσουν ή παραφρονήσουν ή πεθάνουν φθισικοί—κι ὄλ’ αὐτὰ για τί ἄλλο παρὰ ἐξαιτίας ἀπ’ τὴν παραγνώρισή τους ; “Ἄς ἐλπίσουμε πὼς δέν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ὅπου ὁ λογοτέχνης θὰ μπορεῖ νά κρατήσει τὴ θέση του στὴ χώρα μᾶς διατηρώντας και τὴν ἀξιοπρέπειά του, χωρὶς νά μαραίνεται ἀξιολύπητα, ἐνῶ τὰ ἔργα του μένουν ἀπούλητα ή, καμιά φορὰ, κι ἀδημοσίεута. Ὁ ἀληθινὸς πολιτισμὸς μᾶς ἐκεῖ θὰ φανεῖ.

Και συλλογίζεται κανεὶς με τί ἐμπόδια πάλεψε στὴν ἐποχὴ του ὁ νεᾶρὸς Συρρακιώτης. Ἦρθε στὴν Ἀθῆνα καταδιωγμένος, χωρὶς νά προφτάσει οὔτε τὸ χαρτί τοῦ γυμνασίου νά πάρει. “Εφερε μαζί του τὰ πρῶτα δείγματα μῆς ποιητικῆς ἰδιοφυίας και ἀπειρες ὑποσχέσεις για τὴ μελοντικὴ του ἐπίδοση. Τὸ ἤξεραν αὐτὸ οί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, μποροῦσαν νά τὸ δοῦν. Μερικοὶ ἀπ’ αὐτοὺς βρισκότανε σέ σπουδαῖες θέσεις, τοὺς εἶταν εὐκολώτατο νά τὸν ὑποστηρίξουν. Και ὅμως δέν τὸ ἔκαμαν. Τὸν ἄφησαν νά ρέβει στοιχειοθέτης σέ τυπογραφεῖο, τυπογραφεῖο τοῦ καιροῦ ἐκείνου, χωρὶς παράθυρα και ὀκτάωρα. Ἡ ἀδιαφορία τῶν συγχρόνων του προερχόταν μόνον ἀπὸ ἀδράνεια μυαλοῦ, ἀπὸ μακαριότητα ἀνήξερων ἀνθρώπων, ή κι ἀπὸ μιὰ κρυφὴ ζηλοφθονία που ὑποψιάζομαι πὼς καθορίζει τὴ στάση τῶν ἀνώνμων ἀπέναντι τῶν ἐκλε-

χτών; "Όπως και νάναι, ο ποιητής άφέθηκε νά συνεχίσει τή βασανισμένη του πορεία χωρίς καμιά ένισχυση θετική. "Ό,τι έκαμε τὸ έκαμε χάρη στὸν άγιο πατριωτισμὸ τῶν "Ηπειρωτῶν. Ποιά εἴταν ἡ μέθοδος έργασίας του; μπορούσε νά τὸν ρωτήσει ένας άπ' αὐτοὺς πού παίρνουν σήμερα κάθε λίγο και λιγάκι συνεντεύξεις. «Μόλις ένύχτωνε—θ' άπαντοῦσε ὁ ὑπέροχος νεκρὸς—άντι σκολώντας άπό τή δουλιά μου νά κάθουμαι στά καφενεῖα και νά συζητῶ φιλολογία, κλεινόμουνα στήν κάμαρή μου κι έκει, κάτω άπό ένα κερί, πολεμοῦσα νά ψάλω τήν πατρίδα, τὰ περήφανα βουνά της. "Ετσι βγήκε τὸ έργο τοῦ Κρυστάλλη, άπό τὸ τίποτε. Δέν πρόφτασε νά ζήσει και ὁμως θέλησε νά γράψει. Πότε τοῦ έμεινε καιρὸς νά μορφωθεί, νά έρωτευτεῖ, νά σεργιανίσει, νά ἰδεῖ τὸν κόσμο και τή φύση; Πέθανε εικοσιέξη χρονῶν, σὲ μιὰ ἡλικία ὅπου άλλοι δέν έχουν προλάβει νά γράψουν οὔτ' ένα ραβασάκι. Και ὁμως άφησε πίσω του ὀλόκληρο έργο, ποιητικό και πεζογραφικό. "Από τοὺς άρνητές του τί θά μείνει; Τὸ κίτρινο σάλιο τους. "Ας άλυχτᾶν ὅσο θέλουν οἱ διώχτες του· έκει πού μπήκε πιά δέν τὸν φτάνουν.

Κι ένα άλλο διδάγμα βγαίνει άπ' τήν περίπτωση Κρυστάλλη. Ποιητής πού δέ μόρεσε νά μιλήσει στή γλώσσα τοῦ λαοῦ δέν πρόκειται νά έπιζησει γιά τή μάζα. "Ο Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Καβάφης παρουσιάζουν άπό τεχνική άποψη μεγαλύτερο ένδιαφέρον, στέκονται ψηλότερα άπό τὸν ανεπιτήδευτο τραγουδιστὴ τοῦ χωριοῦ και τῆς στάνης.Και ὁμως κανέναν τους—οὔτε και ὁ πρῶτος τους, θά τολμούσαμε νά τοῦμε—δέν έγιναν πραγματικά δημοφιλεῖς. "Εμειναν γιὰ τή χρήση τῶν λίγων, έπειδὴ και σ' εκείνους άπόβλεψαν. "Απεναντίας ὁ μαθητής αὐτὸς τοῦ Βαλαωρίτη πού χάραξε δικὸ του δρόμο, άνεξάρτητο, μὴ μπορώντας νά λησμονήσει τή λαϊκή προέλευσή του, οἰκειοποιήθηκε έναν έκφραστικό τρόπο πού νά εἶναι προσιτὸς στὸν καθένα. "Αμφιβάλλω αν έπηρε, στήν άρχή, άπό άδυναμία γιά πρότυπά του τὰ δημοτικά τραγούδια. Κάτι τὸ βαθιά φυλετικό τὸν έσπρωχνε πρὸς τὰ κεῖ: μιὰ συγγένεια ἰδιοσυγκρασίας.Τὰ ποιήματά του δέν εἶναι μουσικὴ δωματίου· άποζητοῦν τὸν άπερίριστον ὀρίζοντα, τήν άπλωσιά τοῦ ὑπαίθρου. Δέ σηκώνουν τόνους χαμηλοῦς, έκμυστηρευτικούς—θέλουν γεμάτη φωνή, πού ν' άνηχεί ὅσο γίνεται πλατύτερα. "Ο Κρυστάλλης δέ μαστόρεψε μικροτεχνήματα γιά τή χαρὰ προνομίουχων ατόμων. "Εβαλε τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του γιά νά εἰκονίσει πολυπρόσωπες συνθέσεις, πίνακες άναπαραστατικούς ὁμαδικῶν καταστάσεων, ζωγραφιές ὅπου παρελαύνει μιὰ ὀλάκερη ράτσα μας, ἡ νομαδική, με τὰ καθημερινά της έργα. Μιὰ άνατριχίλα πατριωτικὴ σὲ διαπερνάει άντικρῶζοντας τήν άπείριτη αὐτὴ δημιουργία. Βέβαια, ὁ λεπτολόγος παρατηρητής μπορεί νά σημειώσει κι ελλείψεις. "Υπάρχουν έδῶ κι έκει άσυναίσθητες άπομμήσεις, άκαλλιέργητες έκφράσεις. "Αλλά τί με τοῦτο; Μήπως έπαψε στὸ αἷμα τῆς φυλῆς μας νά κυλάει ὁ οἶστρος; Τὸ παράδειγμα δόθηκε, οἱ συνεχιστές θά παρουσιαστοῦν.

Γ. ΚΩΤΣΙΟΥΛΑΣ

"Αρδρα άναγνώστῶν

Τὸ άπίθανο στήν τέχνη

"Ο μεγάλος δραματογράφος, ἡ ζωή, στὸ σιγοκύλιστο πέρασμά της άνάμεσα άπό τὸ γαλήνιο κάμπο τῶν κοινωνικῶν καθιερωμένων, συμβαίνει συχνά νά φάει τοὺς ὄχτους της, νά σπάσει φράχτες, νά μανιάσει, ν' άφρίσει, νά

βογγίσει και τότε παρουσιάζει ξαφνιάσματα πού συγκλονίζουν συνειδήσεις, γκρεμίζουν πιστες, σβύνουν πεποιθήσεις, άναποδογυρίζουν κόσμους, σκοτώνουν θεοὺς και ταράζουν τήν περίτρομη ατμόσφαιρα με άγριες θύελλες τρομερῶν έρωτηματικῶν.

Νά, λοιπόν, πού εἶναι ὅλα πιθανά στή ζωή, άποφαινούνται με κοινοτοπική φιλοσοφικότητα τὰ πλήθη τῶν θνητῶν.

Τότε γεννᾶται και πάνω στήν τέχνη τοῦτο τὸ έρώτημα:

"Εάν ένας συγγραφέας μᾶς παρουσιάσει μιὰ τέτοια άναπάντεχη σκηνή, δέ θά τοῦμε πὼς εἶναι άπίθανη;

Πολλοὶ βιάζονται ν' άπαντήσουν: "Αφοῦ δέν ὑπάρχει τίποτε άπίθανο στή ζωή κι' άφοῦ ἡ τέχνη δέν εἶναι τίποτε άλλο παρά τὸ ὑλικὸ τῆς ζωῆς μετουσιωμένο και χυμένο μέσα στά καλούπια τοῦ ὥραιου, δέν ὑπάρχει τίποτε άπίθανο στήν τέχνη. "Αλλοι πάλι άρκοῦνται νά χαρακτηρίσουν κάθε φορά τή συγκεκριμένη σκηνή ὡς άπίθανη, σά νά ζητοῦν με τή στατιστικὴ νά φτάσουν στὸν κανὸνα πού χωρίζει τὸ πιθανὸ άπό τὸ άπίθανο. Νομίζουμε πὼς κ' οἱ δυὸ έκδοχές εἶναι άβάσιμες.

"Ας πάρουμε λ. χ. μιὰ σκηνή ὅπου ἡ μητέρα στραγγαλίζει τὸ παιδί της. Οἱ πρῶτοι τὴ βρίσκουν πιθανή, άφοῦ μπορεί νά γίνει και στήν πραγματικότητα. Οἱ δεύτεροι άπαντοῦν πὼς δέν εἶναι πιθανὸ ἡ μητέρα νά στραγγαλίζει τὸ ἴδιο τὸ παιδί της κι' ὁ συγγραφέας εἶναι γιά τὰ σίδηρα.

Κι' ὁμως ἡ σκηνή αὐτὴ ξεκάρφητη δέν εἶναι οὔτε πιθανή, οὔτε άπίθανη, ὅπως μιὰ ξεκάρφητη λέξη δέν εἶναι οὔτε άσκημη οὔτε ὥραια.

"Η ἴδια πράξη πού στὰ χέρια ενός άνίδεου γίνεται άπίθανο κατασκευάσμα και μᾶς άφήνει ψυχρούς, στὰ χέρια ενός δημιουργοῦ παίρνει αλήθεια, παλμό, ζωή, ψυχή, κίνηση και μᾶς συναρπάζει και μᾶς γοητεύει και μᾶς συγκινεῖ και μᾶς συγκλονίζει.

Κ' έδῶ εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ δημιουργοῦ. Πὼς νά μαλάξει τήν ὕλη πού τοῦ προσφέρει ἡ ζωή, ν' άρπάξει σάν άνδρεϊκελλα τοὺς ἥρωές του, νά τοὺς φυσηξει πνοή άπό τήν πνοή του, νά τοὺς δημιουργήσει χαρακτήρα, νά τοὺς άνοιξει δρόμο μέσα σ' ένα δικὸ του περιβάλλον, νά πλημμυρίσει τις έκτάσεις τοῦ έργου του με μιὰ δική του ατμόσφαιρα, νάνα ὅλες οἱ πνευματικές, ἠθικές και ὕλικές συνθήκες τέτοιες, πού τὸ κινούμενο κομμάτι τῆς ζωῆς νά βαδίζει σπαρταριστὸ πρὸς τήν ένέργεια, τήν πράξη πού θέλει νά έξάρει ὁ τεχνίτης. Τότε ἡ πράξη, κ' ἡ πιὸ παράλογη φαινομενικά, παίρνει θέση άπό τὴ μετέωρη κατάσταση πού βρίσκεται ἡ πιθανή ἡ άπίθανη, φυσικὴ ἡ άφύσικη. Τότε ὁ δημιουργὸς άγγίζοντας τὸν πόνο, τὴ φρίκη, τὴν ἡδονή, τὴν τύψη κι' ὅλα τὰ δυνατὰ συναίσθηματα, μεταβάλλει τήν πράξη σὲ δνειρο, τὴ ζωή σὲ τρέλλα, τὰ λόγια σὲ παραλήρημα, κι' ὁμως τ' δνειρο σπαρταράει ζωντανό, κ' ἡ τρέλλα και τὸ παραλήρημα εἶναι λογικῆς κανόνες.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πὼς, αντίθετα άπ' ὅ,τι συμβαίνει στή ζωή, στήν τέχνη ὑπάρχει τὸ άπίθανο, μὰ ποιὸ εἶναι τὸ άπίθανο δέ μπορεί έκ τῶν προτέρων νά χωριστεῖ και νά εἰπωθεῖ δογματικά. Μπορεῖ κι' ἡ πιὸ φυσικὴ πράξη νά εἶναι άπίθανη, ὅπως κ' ἡ πιὸ παράλογη πιθανή. "Όλα έξαρτοῦνται άπό τὴ δύναμη τοῦ τεχνίτη. Αὐτὸς θά χύσει τὸ φῶς τῆς αλήθειας στή σκηνή τοῦ έργου κι' αὐτὸς θά δώσει στὸν άναγνώστη ἢ στὸ θεατὴ τὸ φακὸ γιά νά μπορέσει νά τὸν παρακολουθήσει.

"Αν δέν τὰ καταφέρει αὐτὰ τὰ δυὸ πράγματα ὁ τεχνίτης, τότε τὸ έργο του παρουσιάζει άπιθανότητες κ' έργο με άπιθανότητες εἶναι έργο άποτυχημένο.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΡΑΝΙΤΗΣ

Μιά βιβλιοκρισία

Τὰ «πρελούντια» τοῦ Θ. Βιλιέρη

Τὰ «Πρελούντια» τοῦ κ. Θ. Βιλιέρη δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ τὰ θεωρήσει κανεὶς ὡς πρόλογο μιάς γνήσιας λυρικής φωνῆς, πού ἔρχεται στή σημερινή μας λογοτεχνία ἀπὸ νέα πηγή.

Ὁ αἰσθηματικός ρομαντικός τόνος, ὁ ὑποβλητικός συμβολισμός, ἡ ἐντυπωσιακὴ ποιητικὴ εἰκόνα, ἡ αἰνιγματικὴ ἀλληγορία, πέρασαν ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση μὲ ζηλευτὴ ποικιλία.

Ὁ κ. Βιλιέρη, παιδὶ τῆς ἐποχῆς του, ἀβέβαιης, ἀόριστης καὶ θαμπῆς, προχωρεῖ μὲ τὴ λυρική του σκέψη πού τρέμει ἀπὸ εὐαισθησία, σ' ἕνα τόνο ἐπιγραμματικὸ γεμᾶτο ἀπὸ ποιητικούς ἤχους μουσικῆς μισοσβυσμένης, ἀντικρύζοντας ἔτσι τὴ ζωὴ μέσα ἀπὸ ἕνα θάμπωμα ὀνείρου. Καὶ μ' αὐτὸ τὸ λυρικό του ὄραμα, πού κλείνει ὄλα τὰ μυστικά τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποίησης, μᾶς ἐκφράζει τίς ζωηρὲς ἐπιθυμίες, τοὺς ἀτέλειωτους δρόμους, τοὺς φλογεροὺς στεναγμούς, τίς ἀξέχαστες θύμησης, τίς χαμένες εὐτυχίες, πού πικραίνουν καὶ ταλανίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ σύγχρονου αἰσθηματικοῦ ἀνθρώπου.

Μὰ ἡ φωνὴ του γιατί ἀναβρῦζει αὐτόχυτη ἀπὸ φλέβα πραγματικῆ, πού τὴ χτύπησε ὁ καμὸς του καὶ τὴ βρήκε στὰ βᾶθη τοῦ εἶναι του, μᾶς φέρνει συγκινητικὰ σιμὰ του καὶ μᾶς κάνει νὰ νιώθουμε καλὰ τὴν αἰτία τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας. Εἶναι ὁ πόνθος τοῦ καλλιτέχνη νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου, ἡ φυγὴ του πρὸς σφαίρες ἰδεατῆς πού τίς πλάθει μὲ τὴ φαντασία καὶ τὴν ἐκφρασὴ του, καὶ τέλος ἡ δικαίωση αὐτῆς τῆς φυγῆς, πού τὸν φέρνει πρὸς τὸν καθαρισμὸ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τίς μικρότητες τῆς ζωῆς, πρὸς τὴν αἰώνια λύτρωση.

Τὰ «Πρελούντια» ἔχουνε συνδεθεῖ στὸ λεγόμενο ἐλεύθερο στίχο, πού εἶναι σὲ χέρια ἀδέξια δικοπο μαχαίρι, μὲ τὴ ρηχὴ εὐκολία καὶ τὴν αὐστηρὴ δυσκολία πού τὸν διακρίνει. Μὰ ὁ ποιητὴς ἐδῶ κατορθώνει καὶ τὸν δίνει μελωδικό, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ λυγερὰ ἀκείνη στὴ διατύπωση, πού ἀπαιτεῖ κάθε λέξη νὰ φωτίζεται ὑποβλητικὰ, νὰ παίρνει ἐκεῖνο τὸ νόημα, τὸ ἀπλό καὶ τὸ σπάνιο μαζί, τὸ καθαυτὸ ποιητικὸ. Ἔτσι μόνον ξεφεύγουμε ἀπὸ τὴν πνιχτὴ μονοτονία τῆς πεζολογίας, πού διακλαδώνεται τόσο συχνὰ ἀπὸ τὴν ἐμπνευση ὡς τὴ φράση.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Καλλιτεχνικὲς ἐκθέσεις

Στοὺς τελευταίους αὐτοὺς μῆνες, μεγάλη καλλιτεχνικὴ κίνηση στὴν Ἀθήνα. Νέες Ἐκθέσεις ἄνοιξαν διαδεχόμενες ἢ μὴ τὴν ἄλλη. Ὑστερα ἀπὸ κείνες πού ἀναφέραμε στὸ προηγούμενο φύλλο μας, τώρα ἀνοίγει ἡ τρίτη ἐτήσια ἔκθεση Συντροφιάς Καλλιτεχνῶν.

Στὴν ἔκθεση αὐτὴ ἐκθέτουν 20 καλλιτέχνες καὶ περιλαμβάνει 107 ἐκθέματα, εἶναι δηλαδὴ σχετικὰ μικρὴ. Ἡ κυρία Γεωργιάδη Μουσούρη ἐκθέτει τὰ ὠραία τῆς ἔργα μὲ πέννα, φτιαγμένα ἐκ τοῦ φυσικοῦ. Ὁ γνωστός λογοτέχνης Φῶτος Γιοφύλης ἐκθέτει κι αὐτὸς ἔργα μὲ πέννα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεχωρίζει

ἕνα μακεδονικὸ τοπεῖο ἀποδομένο μὲ ἀπλὲς γραμμές. Ὁ ἱατρός ποιητὴς Γολέμης ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖ τὴ ζωγραφικὴ ἔρασι τεχνικά, ἐκθέτει κι' αὐτὸς μερικὰ δείγματα τῆς προσπάθειάς του, μιάς πρωτόγονης ἀφέλειας.

Διακρίνω καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἔκθεση, ὅπως καὶ στίς προηγούμενες, πολλὰ νατῦρ μὸρτ—τοῦ κ. Μαγιάση μᾶλλον σκληρὰ καὶ πολὺ φυσικά, τοῦ κ. Παπαδοπούλου μὲ γλυκύτερα χρώματα. Ὁ κύριος Παλληκαρᾶς ἐπίσης ἐκθέτει τῆς Παπαβαπαρόμοιες συνθέσεις ὅπως τὰ Πέπνια, τὰ Κιδωνία του. Μοῦ φαίνεται ὅτι τὰ τριαντάφυλλά του καὶ οἱ Παπαροῦνες του εἶναι πού χαριτωμένες. Ὁ κύριος Περεσιάδης ἐπίσης μᾶς παρουσιάζει δυὸ μικρὰ νατῦρ μὸρτ μὲ ἀκουαρέλλα.

Ἀπὸ τὰ πορταῖρα μᾶς ἀρέσει ἡ Πηλιορείτισσα τοῦ κ. Διομήδη καὶ τῆς κ. Θώμης καὶ ἀπὸ τὰ τοπεῖα ξεχωρίζουμε τὰ Τέμπη τοῦ κ. Βράντη τὸ Λυκαβητὸ σιλείου καὶ ἄλλα ἐλάχιστα. Ἀλλὰ νομίζουμε πῶς τὸ τοπεῖο σὲ τούτῃ τὴν ἔκθεση ὑστερεῖ. Ἀπὸ τὰ γλυπτά, τὸ κεφάλι παιδιοῦ πού χαμογελάει εἶναι χαρακτηριστικὸ καθὼς καὶ τοῦ κ. Τήνιου κ. τ. λ.

Γενικά καὶ ἡ ἔκθεση αὐτὴ δὲ μᾶς παρουσιάζει τίποτα τὸ προοδευτικὸ, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ προηγούμενες. Τάσεις πρὸς νέα θέματα καὶ νέες μορφές δὲν ὑπάρχουν πιά· καὶ οἱ νέοι καλλιτέχνες ἀπογοητευμένοι ἴσως ἀπὸ τὴ μόνωση αὐτὴ βρίσκουν καταφύγιο στὸν Ἀκαδημαϊσμὸ ὡς μετανοημένες Μαγδαλινές. Γιὰ τοῦτο ἴσως βλέπουμε συχνὰ ἔργα δουλεμένα μὲ ἄκαρπη τεχνικὴ.

Σύγχρονα μὲ τὴν παραπάνω ἔκθεση ἄνοιξε στὴν ὁδὸ Νικοδήμου ἡ ἔκθεση Σχεδίου καὶ διακοσμητικῆς τοῦ Ε' Γυμνασίου Ἀρρένων.

Τὰ ἐκθέματα εἶναι ὠραία καὶ λαμπρὰ καὶ δείχνουν πόσο εἶναι δίκαιη καὶ σωστὴ ἡ ἐκμάθηση τῆς τέχνης στὰ σχολεῖα.

Τὸ σύστημα τῆς ἐλεύθερης σύλληψης, πού ἐφαρμόζει ὁ καθηγητὴς κ. Γιόχαν Γωμανὰ εἶναι τὸ καταλληλότερο πράγματι γιὰ τὴν ἔρασι τεχνικὴ καλλιέργεια τοῦ παιδιοῦ, πού δὲν πρόκειται δηλαδὴ νὰ γίνῃ ζωγράφος. Ἡ εὐαισθησία πού πρέπει νὰ εἶναι κοινὸ κτῆμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, εἶναι τὸ καλλίτερο ὄπλο ἐναντίον τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐκείνων πού ὑποτάσσουν τὴ λατρεία τῆς τέχνης στὴ φιλοκέρδεια, καὶ ἐκτελοῦν ἔργα ἀπαίσια καὶ ἄτεχνα. Ἄς καλλιεργηθεῖ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν τρυφερὴ ἡλικία στὸ αἰσθηματὴς τῆς τέχνης.

Ι. ΚΑΓΙΜΗΣ

Τὸ θίασος

Θέατρον Ἀλίκης: «Τὸ Τραῖνο τῆς Βενετίας»—Αἱ μελοδραματικαὶ παραστάσεις τοῦ «Παλλάς»—Ὁ Ζᾶκ Κοπὼ στὴν Ἀθήνα.

Μὲ τὴ θερινὴ θεατρικὴ κίνηση πού θὰ ἔχει ἐγκαινισθεῖ ὅταν θὰ τυπωθοῦν οἱ γραμμές αὐτές—καὶ ἡ ἐφετηνὴ κίνηση προμηνύεται ἐξαιρετικὴ—τὰ θέατρα ἐξακολούθησαν ν' ἀναγράφουν στὸ πρόγραμμά τους τὰ ἴδια ἔργα. Μόνον ὁ θίασος Κοτοπούλη στῆς «Ἀλίκης» ἀνέβασε μὴ χαριτωμένη παριζιά-

νικη κωμωδία τῶν Βερνέϊγ καὶ Μπέρρ: «Τὸ Τραῖνο τῆς Βενετίας» ἐξαιρετικὰ διασκεδαστικὴ γιὰ τὸν ἐξυπνότατο διάλογό της καὶ τῆς σπαρταριστὴς σκηνῆς της, πού δὲν εἶχε ὅμως τὴν προβλεπόμενη ἐπιτυχία. Ἴσως νὰ ἐπέδρασαν τὰ πολεμικὰ γεγονότα καὶ ἡ κάποια νευρικότητα, ἴσως ἀκόμα ἡ διανομὴ τῶν ρόλων νὰ μὴν ὑπῆρξε ἀπόλυτα ἐπιτυχημένη. Οἱ δυὸ παρισίνοι κωμωδιογράφοι, πού γνώρισαν ὡς τώρα τόσους θριάμβους στο Παρίσι, διάλεξαν καὶ πάλι γιὰ θέμα τους τὴν ἀπιστία τῆς γυναίκας καὶ τὸ αἰώνιο θέμα τὸν ἔρωτα. Αὐτὴ τὴν φορὰ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Γιατὶ ἐνῶ ἡ ἥρωίδα εἶναι ἔτοιμη νὰ ἐγκαταλείψει μὲ τὸ φίλο της τὴ συζυγικὴ στέγη καὶ νὰ τὸ σκάσει μὲ τὸ τραῖνο γιὰ τὴ Βενετία, τὴν τελευταία, τὴ μοιραία στιγμή ἐπεμβαίνει ὁ σύζυγος καὶ ὕστερα ἀπὸ χαριτωμένα καὶ ἀπρόοπτα ἐπεισόδια ξανακερδίζει τὴ γυναίκα του πού δὲν ἔπαψε νὰ τὴν ἀγαπᾷ καὶ φεύγει αὐτὸς μαζί της γιὰ τὴν ὥραια πόλη τῶν περιστεριῶν ὅπου σὲ μιὰ γωνιούλα θὰ ξαναζήσουν τὸ μῆνα τοῦ μέλιτος. Πάνω σ' αὐτὸν τὸν καμβά, ὁ Βερνέϊγ καὶ ὁ Μπέρρ μᾶς δώσανε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀρτια τεχνικὰ ἔργα τους καὶ ὁ θεατῆς ἀπολαβαίνει καὶ διασκεδάζει μὲ τὸ μπῆρο καὶ τὰ κωμικὰ εὐρήματα τῶν δυὸ συγγραφέων.

Ἡ ἐκτέλεση εἶχε ἀνατεθεῖ στὸν κ. Γ. Παππᾶ πού μᾶς ἀπόδειξε ἀκόμη μιὰ φορὰ στὸ ρόλο του συζύγου πόσο κάτοχος εἶναι τῆς σκηνῆς καὶ πόσο τὸ ταλέντο του εἶναι πλούσιο σὲ ἀποχρώσεις καὶ δυναμικότητα, στὴν κυρία Ἄννα Λώρη, πού ἔπαιξε βέβαια ἔξυπνα καὶ χαριτωμένα, μὰ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλειπε κάποιος γοργότερος ρυθμὸς καὶ κάποια ἰδιαίτερη τσαχπινιά. Ὅσο γιὰ τὸν κ. Δημήτρη Μυράτ καὶ τὸν κ. Γιαννίδη, ὁ δεύτερος ἐρμηνεύσε περίφημα τὸν ἐπεισοδιακὸ του ρόλο, ἐνῶ ὁ πρῶτος ἔκανε μιὰν ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ νὰ προσαρμοστεῖ στὸ δικό του. Γενικὰ ἡ ὅλη παράσταση θὰ κέρδιζε ἂν ὁ ρυθμὸς ἦταν πιὸ γοργός, πιὸ πεταχτός, γιὰ τὰ ἔργα τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶν' ἀπαραίτητο γιὰ ν' ἀρέσουν νὰ παίζονται μὲ ἀπόλυτη πειθαρχία συνόλου.

**

Ἡ ἔμπνευση τοῦ κ. Ὀδυσσ. Λάππα καὶ τῶν συνεργατῶν του νὰ προσφέρει στὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ μὲ τὸ «Μελόδραμα Ἀθηνῶν» στὸ «Παλλὰς» εὐπρόσωπες παραστάσεις, φροντισμένες μὲ ἀγάπη καὶ στὴν παραμικρότερη λεπτομέρεια πρέπει νὰ χαιρετισθεῖ ἀπὸ τὴ στήλη αὐτὴ σὰν ἀξιόλογο καλλιτεχνικὸ γεγονὸς πού δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις τόσο σ' αὐτοὺς πού εἶχαν τὴν πρωτοβουλία ὅσο καὶ στὸ κοινὸ πού πρέπει νὰ ὑποστηρίξει ἀμέριστα μιὰ τόσο εὐλικρινῆ προσπάθεια. Γιατὶ ἀπὸ τὴν προσπάθεια αὐτὴ θὰ ξεπηδήσει—ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν Κρατικὴ Λυρικὴ Σκηνή—τὸ «Λαϊκὸ Μελόδραμα», αὐτὸ πού θ' ἀπευθύνεται στὸ λαό, στὸν πολὺ κόσμο. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, πὼς ὕστερα ἀπὸ τόσες προχειρολογίες, πρώτη φορὰ εἶδαμε παραστάσεις μελοδραματικῆς μὲ ἄρτιο καὶ πειθαρχημένο σύνολο, μὲ σκηνικὰ ὥραια, μὲ ὀρχήστρα πλούσια καὶ καλὰ ὀδηγημένη, μὲ κόρο—ἡ παλιά αὐτὴ ἀμαρτία—εὐπρόσωπο καὶ μελετημένο. Τόσο ἡ ἐκτέλεση τῆς «Μποέμ», ὅσο καὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν «Παλητάσων» καὶ τοῦ κωμικοῦ μονοπράκτου μελοδράματος: «Τζιάννη Σκίκη» τοῦ Πουτσινι «γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα τιμοῦν τοὺς ὀργανωτὲς ἀπὸ κάθε ἄποψη. Ἴσως μερικὲς δευτερεύουσες λεπτομέρειες στὴ διανομὴ τῶν ρόλων στοὺς «Παλητάσους» νὰ ἀδίκησαν κάπως τὸ σύνολο σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, ἀλλ' αὐτὰ εἶναι πράγματα πού μὲ λίγη καλὴ θέληση, μποροῦν νὰ διορθωθοῦν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κ. Ταμπάση, τὸν κ. Μουλά, καὶ ἄλλους, στὴν ὅλη ἐπιτυχία συνέτειναν, μαζί μὲ τοὺς ὀργανωτὲς,

τοὺς μαέστρους κ. κ. Καραλίβανον καὶ Βαλτετασιώτην, οἱ ἐκ Γερμανίας μετακληθέντες Ἑλληνες καλλιτέχνες δις Ἀἰθαλῆ καὶ κ. Μπαξεβᾶνος πού ἔπαιξαν τοὺς ρόλους τους μὲ ἔκφραση, μὲ ἥθοποιᾶ, μὲ τέχνη ἀνώτερη καὶ πού μὲ τὴν ὥραια καὶ συναρπαστικὴ φωνὴ τους κατόρθωσαν νὰ συγκινήσουν βαθεῖα τὸ ἀκροατήριον. Οἱ παραστάσεις αὐτές, ὀφειλόμενες στὶς ἄοκνες προσπάθειες τοῦ κ. Λάππα, τοῦ κ. Ἀποστολίδη καὶ τῶν συνεργατῶν τους, ἀπετέλεσαν ἕνα γεγονὸς πολιτισμοῦ πού ἀνεβάζει τὸ μουσικὸ μας ἐπίπεδο καὶ πού ἀφῆσε ἀληθινὰς ἀληθινὰς ἐντυπώσεις.

**

Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τοῦ φημισμένου Γάλλου καλλιτέχνη Ζὰκ Κοπῶ, ἥθοποιου, σκηνοθέτη, διευθυντῆ τώρα τῆς «Γαλλικῆς Κωμωδίας» συγκέντρωσε ἄπειρα πλήθη στὸν «Παρνασσὸ» καὶ στὸ «Γαλλικὸ Ἴνστιτούτο» πού πέρασε ὥρες ἀνώτερης πνευματικότητας μὲ τὶς ὑπέροχες «ἀναγνώσεις» τῆς «Ἀντιγόνης» σοῦ Σοφοκλέους καὶ τῆς «Βερενίκης» τοῦ Ρακίνα.

Οἱ φιλολογικὲς αὐτές ἀπογευματινὲς ὑπῆρξαν μιὰ ἀληθινὴ μυσταγωγία γιὰ τὸ Κοπῶ κατόρθωσε διαβάζοντας τὶς τραγωδίες αὐτές, νὰ φέρει ἀνάγλυφα μπροστὰ μας ὅλα τὰ συναισθήματα τῶν ἡρώων, μπαίνοντας στὸ πνεῦμα κάθε ρόλου καὶ δημιουργώντας τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα ὥστε ἀναγνώστης καὶ κοινὸ νὰ ἔρθουν σὲ ἄμεση ἐπαφή. Ἡ συγκίνηση τοῦ ἀκροατηρίου ἦταν βαθεῖα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θὰ θυμοῦνται μὲ εὐγνωμοσύνη τὸ γοργὸ πέρασμα τοῦ Ζὰκ Κοπῶ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Τὸ Βιβλίον

Ἡ Κριτικὴ

Κλέωνος Παράσχου: Κύκλοι.

Εἶναι πολὺ σοφὸ αὐτὸ πού κάνουν τώρα τελευταῖα οἱ κριτικοὶ μας: Νὰ συγκεντρῶνουν σὲ βιβλίον τὰ ἄρθρα πού ἔγραψαν κατὰ καιροὺς σὲ περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες. Τὸ σύστημα αὐτὸ πού στὴν Εὐρώπῃ τῶν χρόνων θέσει σ' ἐφαρμογὴ πολλοὶ κριτικοὶ ἀπὸ χρόνια, εὐκολύνει πολὺ τὸ μελετητῆ γιὰ τὸ ξέρεϊ πού νὰ καταφύγει γιὰ κάθε ζήτημα πού παρουσιάζεται στὴ δουλειά του καὶ δίνει μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῆς ἐργασίας τοῦ κριτικοῦ πού, δευτερογενῆς καθὼς εἶναι, παρουσιάζεται σκόρπια, ἀνάλογα μὲ τὶς εὐκαιρίες πού τὴν προκαλοῦν.

Ἐχει βέβαια καὶ τὸ μειονέκτημα τοῦ τὸ σύστημα. Πολλὲς φορὲς δὲν ὑπάρχει ἐνότητα σὲ τέτοια βιβλία γιὰ τὸ ἄρθρα, γραμμένα κατὰ καιροὺς, ὅσο κι' ἂν ταξινομηθοῦν κατάλληλα, δὲ μπορεῖ νὰ χρονοῦν σύνδεση κ' ἰσοδυναμία. Δὲ μπορεῖ νὰ χρονοῦν ἐνότητα. Ἄν ὅμως εἶναι ἐντονὴ ἡ προσωπικότητα τοῦ κριτικοῦ, ἂν ἔχει γραμμὴ στὴν πορεία τῆς ἔρευνας του, τὸ μειονέκτημα ἐξουδερώνεται μὲ τὴν ἐνιαία διάθεση πού κινεῖ τὸ βιβλίον.

Αὐτὸ γίνεται μὲ τοὺς «Κύκλους» τοῦ κ. Παράσχου. Διαβάζοντας τοὺς τίτλους τῶν περιεχομένων νομίζεις γιὰ μιὰ στιγμή πὼς μῆκαν, ἔτσι στὴν τύχη μαζί, διάφορα σκόρπια ἄρθρα, δημοσιευμένα σὲ περιοδικὰ κ' ἰδιαίτερα στὴ «Νέα Ἔστια», ὅπου χρόνια παρακολουθεῖ, τὴν ποιητικὴ κυρίως παραγωγή, σ' ἰδιαίτερη στήλη, ὁ ἐκλεκτὸς κριτικὸς μας.

Σάν προχωρήσεις όμως στο διάβασμα του βιβλίου, αισθάνεσαι πώς ή ένότητα που λείπει έξωτερικά, υπάρχει στη διάθεση, στο κριτικό θά λέγαμε κίνητρο. Γιατί ό κ. Παράσχος—μου δόθηκε κι' άλλοτε εύκαιρία νά τό ξεχωρίσω σάν ιδιαίτερη δύναμη τής κριτικής του—έχει πολύ προσωπικό τόνο, Έξετάζει τήν ποίηση από ώρισμένη, τήν ίδια πάντα, σκοπιά, ζητώντας ανάμεσα από τήν ποικιλία τής τόν άδολο λυρισμό που, κατά τή γνώμη του, αποτελεί τή μοναδική ποιητική ούσία. Μπροστά στις σχολές, στα ρεύματα, στις μορφές στέκεται μ' άξιόπεινη άντικειμενικότητα πάντα. Άκόμη κ' ή τέχνη που καταργεί, λίγο ή πολύ, τή λογική, τή διαύγεια και τήν καθαρή έκφραση που χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα τήν εργασία του κ. Παράσχου, άντιμετωπίζεται με άγάπη κ' ένδιαφέρον, άρκει νά παρέχει και τήν ελάχιστη ύποψία ψυχικής άναταραχής.

Αυτή είναι ή λυδία λίθος που δοκιμάζει τό ποιητικό μέταλλο. 'Η φαντασία, ή μορφή, τό θέμα, ή σκέψη κι' ό,τι άλλο δημιουργικό κίνητρο, έχει άξια μόνο σάν κύπελλο, λαξευμένο κομψά, για νά κλείσει μέσα του και νά καθρεφτίσει όσο πιό έντονα τόν ένδιάθετο λυρισμό.

'Απ' αυτό τό σταθερό κι' άμετάβλητο κέντρο ξεκινώντας ό κ. Παράσχος χαράζει τους κύκλους τής έρευνας του που είναι έτσι όμόκεντροι, μά κάπως άνισοι σ' έκταση επίφανειας. 'Ο ένας π. χ. προσπαθεί νάγκαλιάσει όλάκαιρη τή φυσιογνωμία ενός Ούγκώ κι' ό άλλος περιορίζεται νά κλείσει τό πρώτο βιβλίο ενός νεοέλληνα ποιητή που μέσα του όμως ανακάλυψε κιόλας, σε ψήγματα, σκόρπια έδώ κ' εκεί, τό πολύτιμο μέταλλο που γυρεύει ό κριτικός.

Νά γιατί τό βιβλίο έχει ένότητα. Στρέφεται γύρω από τόν ίδιο άξονα που, μπορεί νά στενεύει τήν έρευνα, μά τής δίνει τή δυνατότητα μιās πληρότητας στήν ειδικομένη τής άποψη.

'Αν, διαβάζοντας τά όνόματα τών συγγραφέων που αναφέρονται κάτω από τόν τίτλο στο ζώφυλλο, περιμένει νά βρει κανείς, μέσα στα άρθρα, τήν ολοκλήρωση μιās προσωπικότητας, βέβαια δέ θά μείνει ίκανοποιημένος. "Όμως ό κ. Παράσχος—τό δείχνει και με τους τίτλους κάθε άρθρου χωριστά—περιορίζει τό θέμα του πότε σ' ένα και μόνο βιβλίο του κρινόμενου συγγραφέα, πότε σε μιā μελέτη που γράφτηκε για τό έργο του από άλλον κριτικό, πότε σε μιā έπέτειο ή σ' ένα φιλολογικό πρόβλημα κινημένο έπίκαιρα. Μά τό πρόβλημα τούτο, τό βιβλίο εκείνο, ή έπίκαιρη άφορμή, φωτίζονται με τήν έξαιρετική πάντα ακρίβεια κι' έπιμέλεια, με τή βαθειά σκέψη και τήν άντικειμενική θεώρηση που χαρακτηρίζει και τό παραμικρότερο άρθρο του κ. Παράσχου και στο τέλος κατατοπίζεται περίφημα πάντα ό άναγνώστης κι' ή δικαίωση του βιβλίου—κι' ύποκειμενική άκόμη αν σου φανεί—δίνεται πειστικά με τόν άποδεικτικότερο τρόπο.

Δέ θάναφέρω ένα ένα τά άρθρα του κ. Παράσχου. Μπορεί νά μη συμφωνείς κάποτε με τή γνώμη του, νά μην ξεκινάς από τή δική του άφετηρία... νά θέλεις άκόμη μεγαλύτερη άκτίνα σ' έτούτον ή εκείνον τόν κύκλο... Δέν έχει σημασία... Άνάμεσα από τις λεπτομέρειες, τήν ποικιλία του θέματος, τά σύντομα ή πλατειά άρθρα ή μέθοδος επιβάλλεται πάντα και σε κερδίζει... Χαίρεσαι μιā κριτική ένημερωμένη, βαθειά, συστηματική και, τό σπουδαιότερο, γραμμένη με ύφος και ποιητική θερμή. Στο τελευταίο αυτό μάλιστα ό κ. Παράσχος είναι άσυναγώνιστος... Αισθάνεσαι πώς, κάτω από τήν άνατομική σκέψη, τήν άναλυτική παρατήρηση και τό σοφό στοχασμό, ή ψυχή, άγρυπνη πάντα, παρακολουθεί με συγκίνηση κι' έκφράζει σε θερμούς τόνους τή σύλληψη του μυαλού, δίνοντας τής έτσι τό δυνατότερο όπλο, τήν ποιητική έκφραση.

'Η Ποίηση

'Όδυσ. 'Ελύτη : Προσανατολισμοί. Γ. Σαραντάρη : Στους φίλους μιās άλλης χαράς. Μηνά Δημάκη : 'Η χαμένη γή.

'Όμολογώ πώς διάσασα πολύ πριν άποφασίσω νά μιλήσω για τά τρία αυτά βιβλία που διάβασα μόλα ταύτα και ξαναδιάβασα με πολύ μεγαλύτερη προσοχή από πολλά άλλα. Ξέρω πώς άπαιτείται μελέτη κι' ειδική καλλιέργεια για νά καταλάβεις τή σύγχρονη ποίηση που κι' όταν άκόμη δέν καταργεί όλότελα τή λογική, παίζει φιλάρεσκα τόν κρυφτούλη μαζί τής, πίνοντας άκροθιγώς τήν άκρη του πέπλου τής κι' αφήνοντας τον εύθυσ άμέσως με τρόπο γιατί συχνά ή διαύγεια κι' ή άπλη έκφραση θεωρείται κοινοτοπία κι' έλλειψη βάθους.

'Όμως, περισσότερο φαίνεται κι' από τή μελέτη, παίζει ρόλο στήν έπαφή μας με τό τραγούδι ή ψυχική μας συγγένεια με τόν ποιητή, ή ίδιοσυγκρασία μας. Γι' αυτό αν και δέν άρνούμαι πώς ή ποίηση του κ. 'Ελύτη έχει και λυρικό όστρο και ύποβλητική δύναμη και προπαντός ώραιες, πρωτότυπες και συχνά άβρότατες εικόνες, δέ μπορώ νά πώ πώς ένιωσα να με παρασύρει ή γοητεία τής. 'Η λογική βέβαια δέ λείπει όλότελα. Μά τήν αισθάνεσαι θρυσματιζόμενη διαρκώς, μέσα σε μιā γενικότητα που, πλαταίνοντας τήν ποιητική θεώρηση, τήν άφήνει και τής ξεφεύγει χωρίς νά τό νοιώθει, σάν τό νερό από τάνοιγμένα δάχτυλα ενός χεριού. Κι' όμως τήν αισθάνεσαι έντονη, στόν ποιητικόν άέρα, τήν παρουσία τής λυρικής συγκίνησης.

Μιā φύση καινούρια, παρθενική, θεωρημένη θάγλες τήν πρώτη μέρα τής δημιουργίας, μιā φύση γεμάτη έλληνικήν ευδία και φώς, άκτινοβολεί σ' όλες τις λαμπρές στιγμές τής, διάφανο πλαίσιο στήν ανθρώπινη ευαισθησία. "Όμως καθώς δίνεται σ' άλλεπάλληλες εικόνες, κουράζει συχνά με τήν άπέραντη άδεια τής έκταση που δέν καταφέρνει νά κλείσει θαρρώ παρά κραυγές διάχυτες τής ανθρώπινης άγωνίας.

Κι' όμως οι λέξεις έχουν πάρει κιόλας μιάν ιδιαίτερη λάμψη και κάτω από τό άκατανόητο συχνά σύνολο τους αισθάνεσαι κάτι πολύ ζωντανό νά πάλλει. Κάτι πολύ ζωντανό μά και σάν φυλακισμένο που σπαρταρά ανάμεσα στο συνειδητό και ύποσυνειδητό.

'Ο κ. Σαραντάρης, ξεκινώντας από τήν ίδια τάση τής ποιητικής άνανέωσης, ζητά σ' άλλο πεδίο τή νίκη.

Τό πλαίσιο τών τραγουδιών τού είναι μικρότερο, πιό ύποκειμενικός ό ψυχικός κόσμος του.

Με τή διαίσθηση τής απλότητας που χαρακτηρίζει σάν μορφή τά ποιήματα του, άραιώνει πολύ τις εικόνες, σχεδόν άφαιρεί τά έπιθετα, θρυσματίζει άκόμα περισσότερο τή λογική συνοχή τών στίχων, μά δίνει με πολλή μουσικότητα τις λέξεις, κερδίζοντας συχνά τή συγκίνηση μ' έναν έσωτερικό ρυθμό.

'Η φύση έχει μεγάλη θέση και στα τραγούδια του κ. Σαραντάρη. 'Ιδιαιτερα ή θάλασσα— ή εικόνα αυτή τής φυγής και τής άγωνίας—κι' ό ήλιος που είναι ή όρατή μορφή τής χαράς και τής ζωικής έκτασης. Νόημα σπάνια συλλαβανείς όλοκληρωμένο σ' ένα τραγούδι,—άν έξαιρέσουμε δυό τρία, τά καλύτερα για μένα, που έχουν δοθεί με γνώριμους ποιητικούς τρόπους—κι' όπου νομίζεις πώς κρύβεται σύμβολο γελιέσαι ίσως. 'Ο ποιητής έβαλε άπλούστατα μέσα στη μουσική λέξη μιā συγκίνηση που θέλει νά φτάσει έτσι, διάχυτη,

ὅπως τὴν αἰσθάνθηκε, ὡς τὸν ἀναγνώστη. Μιά ἀνάταση πρὸς τὸ φῶς, μιὰ λαχτάρα γιὰ τὸνειρο, τὴ φυγὴ καὶ τὴν ποιητικὴ λύτρωση, ὑποβάλλεται ἔντονα περισσότερο ἀπ' τὶς αἰσιπές παρά ἀπὸ τὰ λόγια.

Μὰ νᾶναι τάχα αὐτό; ἢ μόνον αὐτό; Ἡ ποίηση αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν ἔρμηνεύεται. Μιλεῖ μὲ τὴ μυστικὴ γλῶσσα τῆς μόνο «στοῦς φίλους μιᾶς ἄλλης χαρᾶς» ὅπως λέει κ' ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου.

Ὁ κ. Μηνᾶς Δημάκης ἔχει περισσότερη ἀπαίτηση ἀπὸ τὴν ποίηση του. Τῆς δίνει ἐπικὸ τόνο καὶ περιεχόμενο μεταφυσικό. Ἐδῶ εἶναι φανερό τὸ σύμβολο. Τὸ βλέπεις, καὶ μόνο στοῦς τίτλους: «Ἡ χαμένη γῆ», «Ἡ ἄλλη ὄχθη», «Τὰ παράθυρα», «Ἡ πέμπτη σφραγίδα» κ.λ.π.

Τὰ ποιήματα τοῦ κ. Δημάκη ἐκφράζουν τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία τοῦ διανοούμενου ποῦ ἀντικρῶζει τὸ μάταιο, τὸ μεταβλητὸ ποῦ μόνον μὲ τὴν ἀνάμνηση μπορεῖ νὰ τὸ κρατήσῃ δικό του ὁ ἄνθρωπος. Μιά χαμένη ζωὴ φέρνει στὴν καρδιά τὴν ὁδύνη κ' ἢ λαχτάρα τῆς ἀγύριστης παιδικῆς ἡλικίας μὲ τὴν ἀγνότητα ποῦσβουσε μαζί της, ἐντείνει τὴν ἀγωνία.

Ἄλλεπάλληλες διαδέχονται κ' ἐδῶ οἱ εἰκόνες ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, μὰ εἶναι πιὸ κατανοητές καὶ πιὸ ταιριαστές στὸ ποιητικὸ εἶδος ποῦ πάει νὰ πάρει, σὲ μερικὰ μέρη, ὀρμὴ κοσμογονικῆ.

Σταματᾶς σὲ πολλοὺς μεγαλόπρεπεις στίχους μὰ, σὰν σύνολο, αἰσθάνεσαι κάπως βαρειά κ' ἀκαθόριστη τὴ φιλοσοφία καὶ πολὺ διάχυτη—χαρακτηριστικὸ ὅλῃς τῆς νεώτερης ποίησης—τὴν ἀγωνία ποῦ μὲ τὸ νάποφεύγει νὰ πάρει συγκεκριμένη μορφή, χάνει ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὴ θερμαντικὴ δύναμη της.

Ὅμως εἶναι φανερό πὼς ὑπάρχει πολλὴ ποιητικὴ ἐμπνευση κ' ἐκφραστικὸς πλοῦτος στὴν ποίηση τοῦ κ. Δημάκη.

Τελειώνοντας βρίσκω πὼς καὶ στοῦς τρεῖς αὐτοὺς ποιητές—ἀπ' τοὺς καλλίτερος τῆς νέας τεχντροπίας ποῦ καταργεῖ τὴν παράδοση—ὑπάρχουν ποιητικὰ στοιχεῖα, λεπτὸ γούστο, καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, μὰ ἡ ποίηση τοὺς εἶναι γεμάτη ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀκαθόριστη γενικότητα, τὴ διάχυση καὶ τὰ πρόσωπο ὕφος μιᾶς ἀβέβαιης τέχνης ποῦ, ξεκινώντας ἀπ' τὸ ὑποσυνείδητο, στέκεται ἀκόμη μὲ δέος, στὸ μεταίχιμο δυὸ ἀντίθετων κόσμων.

ΣΟΦ. ΜΑΥΡΘΕΙΔΗ—ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΤΑ ΠΕΙΡΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκυκλοφόρησε σὲ πολυτελέστατη ἔκδοση, Πανηγηρικό ἐξαιρετικὰ φροντισμένο ἀπὸ τὴν κ. Ἰσιδώρα Καμαρινέα καὶ τὸν κ. Κλέαρχον Μιμῖκο, τὸ δεύτερο τεῦχος τῶν «Πειραϊκῶν Γραμμάτων» ὀφειρωμένο μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς πρωτομαγιάς, στὰ λουλούδια.

Ὅλα τὰ περιεχόμενα, ποιήματα, διηγήματα ἄρθρα, ἰδιαίτερα εἰκονογραφημένα, περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν λουλουδιῶν.

Στὸ πρῶτο αὐτὸ τεῦχος συνεργάζονται ἐκλεκτοὶ λογοτέχνες μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Διοικητὴ Πρωτεύουσας κ. ΚΟΤΖΙΑ ποῦ στὴ γενναιοδωρία του καθὼς καὶ στοῦ Δημάρχου Πειραιῶς κ. ΜΑΝΟΥΣΚΟΥ ὀφείλεται ἢ περιφίμη αὐτὴ ἔκδοση.

Ἐπιεικόμενοι

Ἡ καταγίδα κ' ἐμεῖς

Μὲ σφιγμένη καρδιά ὀλάκαιρος ὁ πνευματικὸς κόσμος κ' ὁ λαὸς ζεῖ τις μεγάλες αὐτές ὄρες τῆς καταγίδας ἢ τοῦ «κοσμογονικοῦ τοκετοῦ» ὅπως καλλίτερα ὀνομάστηκαν. Ἡ σκέψη, ἢ πνοὴ μας, εἶναι προσηλωμένη πάνω σ' αὐτὸ τὸ δράμα, ποδταν μοιραῖο νὰ τὸ ζήσει ἢ τόσο τυραγμισμένη γενιά μας, Ὡς τόσο οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ συνεχίζονται. Βιβλία, ἐκθέσεις, ὀμιλίες, πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ γεγονότα ἐξακολουθοῦνε νὰ ρίχνουν τὸ φῶς τους στὴ γωνιά μας, ποδναι κ' αὐτὴ θολωμένη ἀπὸ τὰ σύννεφα καὶ τοὺς ἀντίλαλους τῆς καταγίδας... Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ παρήγορο ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ ἀνώτερο καὶ ἠρωϊκὸ ἀληθινὰ, στοιχεῖο τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς...

Δικαίωση στοὺς ἀγῶνες μας

Ἀπὸ τις ὀραϊότερες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τις ὀποῖες μιλάμε πιὸ πάνω εἶναι ἢ τελετὴ τῆς ἀπονομῆς τῶν λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν βραβείων ποῦ ἔγινε τὴν περασμένη Τρίτη 21 τοῦ μηνός, στὸ Βασ. Θέατρο. Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία στὸ πρόσωπο τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπονεμίει ἕναν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς στοὺς δικούς μας ἐργάτες τοῦ πνεύματος καὶ νὰ κάνει καὶ μιὰ σημαντικώτατη ὑπόδειξη: Ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα γιὰ νὰ ζήσουν πρέπει νᾶναι βγαλμένα μέσα ἀπ' τις πηγές τοῦ λαϊκοῦ αἰσθηματος καὶ σ' αὐτὸ νὰ ἀπευθῶ-

νονται. Ἡ ἀτομικιστικὴ τέχνη, ὁ πνευματικὸς ναρκισσισμὸς δὲν ἔχει τὴ θέση του στὰ σημερινὰ χρόνια ὀπου οἱ ὀποχρεώσεις τῶν λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν εἶναι μεγαλύτερες καὶ πιὸ ξεκαθαρισμένες. «Θέλω νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἔργα σας, τὸν τόπο μας, τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ νὰ ζήσουν, στραφῆτε πρὸς τὸν λαό, τὴ πηγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ αἰσθηματος» εἶπε ὁ κ. Μεταξᾶς. Νομίζουμε ὀτι μεγαλύτερη δικαίωση ἀπ' τὰ λόγια αὐτὰ στοὺς ἀγῶνες τῆς «Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» ποῦ χτύπησε τὴ δικαίω ἢ μίμηση τῶν ξένων ρευμάτων καὶ σχολῶν, δὲν μποροῦσε νὰ γίνει...

Τὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη

Ἡ πλατεῖα ἀγάπη στὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη ποῦ ἀποδείχτηκε ἀπὸ τὴ συρροὴ στὴν Πεντέλη ὀπου ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς πρωτομῆς του, ἀποδείχνει ὀτι ἔστω καὶ ἀργά, ἀναγνωρίζεται μιὰ λογοτεχνικὴ δουλειὰ ποῦχει τὴ βάση της στὴ ζωὴ καὶ τὸ χαραχτήρα τοῦ τόπου. Ἐτσι σήμερα ὀλος ὁ κόσμος μιλεῖ γιὰ τὸν ἄτυχο ποιητὴ ποῦ πέθανε πάνω στὴν καλλίτερη ἡλικία κ' ὀ τόπος κοντεύει νὰ γεμίσει ἀπὸ τις προτομές του.

Γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη

Συμφωνοῦμε κ' ἐμεῖς μὲ τις γνώμες ποῦ ἀκούστηκαν γιὰ νὰ γίνει ἢ προτομὴ τοῦ κορυφαίου νεοελληνα πεζογράφου μας, τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Εἶναι καιρὸς ἢ Ἀθήνα ν' ἀποχτήσει σὲ λευκὸ Πεντελικὸ μάρμαρο τὴ μεγάλη μορφή του.

Λίστα βιβλιογραφία

Γρηγόρη Βέρλη : Το ποίημά σας «Ήταν τής τύχης μου γραφτό» είναι καλό. Για δημοσίευση όμως θα προτιμούσαμε ένα πιο συμπτυκνωμένο και πιο άρτιο. **Γιώργο Σαραντή :** Στο ποίημά σας «Δεσμοί» αν διορθώνονταν μερικές χασμωδίες θα μπορούσε να δημοσιευθεί. **Σ. Κατσαμπή :** Τα ποιήματα σας περιέχουν πάντα μια σκέψη, μια ευαισθησία και εικόνες αξιοπρόσεχτες. Πολλές φορές όμως με την έκφρασή σας δεν κατορθώνετε να δίνετε ποίηση αλλά ένα απλό πεζογραφικό σκιστάρισμα. **Τάσο Παπᾶ :** Το ποίημα σας «Δικαίωση» καλό και θα δημοσιευθεί. **Γ. Χρυσουγιώτη :** Τα ποιήματα που μας στείλατε φαίνονται πρωτόπειρα. **Μ. Κ. (Βούλα) :** Τα ποιήματα σας δεν παρουσιάζουν ατομικότητα. Έχετε επηρεασθεί από διάφορους μοντέρνους ποιητές που και η ίδια ή δική τους προσωπικότητα δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. **Α. Σαμοίλη :** Οι στίχοι σας είναι καλοί αλλά τους λείπει ή συγκίνηση. **Τάκη Φωστήρα :** Το sonetto σας «Παιδί και μάννα» δέ μας ικανοποιεί. **Άγιοπετρίτη :** Στα ποιήματά σας «Δεντροστοιχία» «Άμφιβολία» και «Ανάρρωση» παίζετε με τις ρίμες χωρίς όμως και να κατορθώνετε να δίνετε συγκίνηση. **Αλεξ. Κο :** Στο ποίημά σας «Σκιάχτρο» παρουσιάζεται μεγάλη πεζολογία. **Νίκο Κοσμά :** Τα ποιήματά σας «Χθές, σήμερα, αύριο» και «Άνοιξη» έχουν συγκίνηση μα τους λείπει μια βαθύτερη σκέψη και πολλοί στίχοι τους είναι αδόουλετοι. **Π. Θαλασσινό :** Το ποίημά σας «Προσμένον-

τας» μοιάζει σαν αίνιγμα κι' όχι σαν ποίημα. **Γιώργο Περιστέρη :** Από τα ποιήματά σας ξεχωρίζει το «Τραγούδι της Κλάβας» και το κρατούμε. **Σ. Μαρσέλο :** Το ποίημά σας «Ερωτήματα» δεν είναι αρκετά καλοδοουλεμένο και οι σκέψεις του πολύ κοινές. **Δ. Κλαδά :** Τα ποιήματα σας «Ξύπνα» και «Άνατολή στ' άκροθαλάσσι» έχουν ποίηση και αυθορμητισμό, τους χρειάζεται όμως περισσότερο αΐθημα και δούλεμα. Η μετάφρασή σας θάταν καλή αν δεν είχε πολλές χασμωδίες. **Βάσο Βάφνα :** Το ποίημά σας «Φιλία» δεν μάς ικανοποιεί επίσης και το πεζό σας. **Κίτσα Μαλικούτη :** Το ποίημα σας «Στ' άγρόσπιτο» καλούτσικο. Μεταφράσεις σε άποσπάσματα δέ μάς ενδιαφέρουν. **Καίτη Σβορώνου :** Το διήγημα σας «Ο τόπος των Ίδανικών» θάταν καλό αν τούλειπε ο μεγάλος ρωμαντισμός. **Πόπη Σταρένιου :** Τα πεζοτραγουδά σας δέ μάς ικανοποιούν. **Π. Πετρή :** Το διήγημά σας «Οι Καρυάτιδες μου» ύστερεί πολύ από το περασμένο που δημοσιεύσαμε. **Κ. Χειμάρα :** Τα διηγήματά σας «Ο χαμός του φίλου μας» και το «Άλητόπαιδο» πάρα πολύ καλογραμμένα σανάπλά σκίτσα **Φώτη Πρασίνη :** Στο διήγημά σας «Στουπιά» πολύ καλή και ρεαλιστική ή περιγραφή μα δεν υπάρχει θέμα να κινεί το ενδιαφέρον. **Λιμνιώτου :** Δυστυχώς το διήγημά σας «Άγωνίες» αν και καλογραμμένο όπως πάντα τούτη τη φορά νομίζουμε πως το θέμα μένει άτελειωτό.

Γ. ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ

Ένώ χτυπᾶν οι 12

(ποιήματα) δρ. 20

Έκυκλοφόρησε

Ν. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

Τὸ Γυμνὸ παιδί

(Νουβέλα) δρ. 25

Τὰ τελευταία ἀντίτυπα

ΤΖ. ΓΚΑΛΣΓΟΥΟΡΘΟΥ

Ὁ Ἰδιοκτῆτης

(μυθιστόρημα) δρ. 60

Μετ. Σοφίας Παπαδάκη

Έκυκλοφόρησε

Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ

Σκέψη και Ποίηση

στὰ Νεοελληνικά χρόνια

(Μελέτη) δρ. 20

Έκυκλοφόρησε

ΣΤ. ΜΟΡΦΗ

Σφυριές στ' ἀμόνι

(ποιήματα) δρ. 35

Έκυκλοφόρησε

Μ. ΛΟΥΝΤΕΜΗ

Περιμένοντας τὸ

οὐράνιο τέξο

δρ. 40

Έκυκλοφόρησε

ΜΕΝ. ΛΟΥΝΤΕΜΗ

Τὰ πλοῖα δὲν ἄραξαν

Δεύτερη ἔκδοση

δρ. 40

Έκυκλοφόρησε

Χ. ΛΕΒΑΝΤΑ

Ἡ Φαμίλια τοῦ Νῶε

Διηγήματα

Έκυκλοφόρησε

Ἐκδόσεις Νεοελληνικῆ Λογοτεχνίας

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

- 1) ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: Τὸ γυμνὸ παιδί (Νουβέλα)
- 2) Γ. ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ: Ἐνῶ χτυπᾶν οἱ 12 (ποιήματα)
- 3) ΠΙΠΙΝΑΣ ΤΣΙΜΙΚΑΛΗ: Ἀπὸ τῆ ζωῆ (Διηγήματα)
- 4) Ο ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ: Εἰκονογραφημένο παιδικὸ βιβλίον
- 5) ΣΤΕΦ. ΜΟΡΦΗ: Σφυριές στ' Ἀμόνι (ποιήματα)
- 6) ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ: Σκέψη καὶ ποίηση στὰ Νεοελληνικὰ Χρόνια (μελέτη)
- 7) ΣΩΤΟΥ ΣΚΟΥΤΑΡΗ: Στοχασμοὶ κι' αἰσθήσεις (ποιήματα)
- 8) ΜΑΡΙΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ: Μενεξέδες (ποιήματα)
- 9) ΣΠΥΡΟΥ ΞΑΝΘΑΚΗ: Ἡ παρουσία τοῦ Δευτέρου (ποιήματα)
- 10) ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ: Στούς φίλους μιᾶς ἄλλης χαρᾶς (ποιήματα)
- 11) ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΑ: Στὴ βορινὴ πλαγιά τῆς Κυραβγένας (διηγήματα)
- 12) ΣΤΑΘΗ ΕΡΥΚΙΝΗ: Τυχοδιώχτες (ποιήματα)
- 13) ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Α' Τόμος ἄδει. δραχ. 100
- 14) » » Β' » » » 20
- 15) ΜΕΝ. ΛΟΥΝΤΕΜΗ: Περιμένοντας τὸ οὐράνιο τόξο
- 16) » » Τὰ πλοῖα δὲν ἄραξαν β'. ἔκδοση
- 17) JOHN GALSWORTHY: Ὁ Ἰδιοκτῆτης (Μυθιστόρημα μετ. Σοφίας Παπαδάκη).
- 18) ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΕΒΑΝΤΑ: Ἡ Φαμίλια τοῦ Νῶε (Διηγήματα)

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

- 1) Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ: Μὲ τὸν κόμπο στὸ λαϊκὸ (Νουβέλα)
- 2) ΒΕΝΕΔΕΤΤΟ CROCE: Αἰσθητικὴ (Μετ. Ι. Κατμη)

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ 4 (ΣΥΝΤΑΓΜΑ) ΑΘΗΝΑ

Τυπογραφεία: «Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» Πραξιτέλους 22